Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

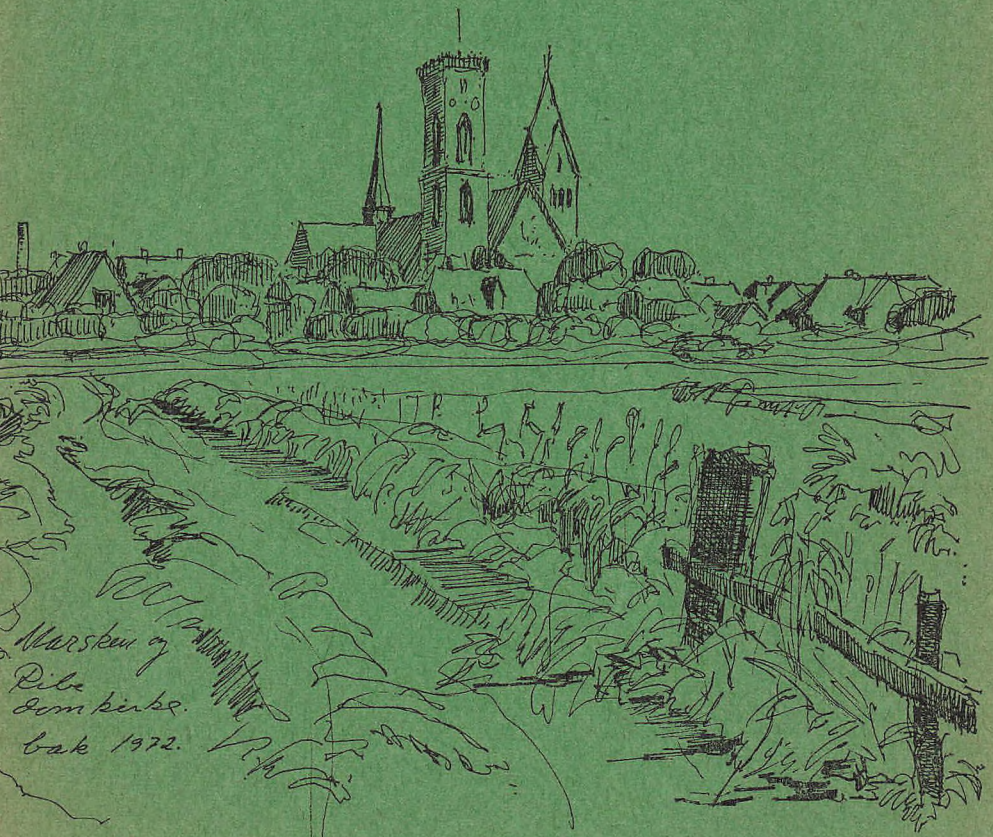
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vestjyder

fortæller

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG . VARDE
1972

INDHOLD:

Marsken – dens digtere og digtning
af Henning Vejrup 9

Skoleledere ved Varde skole
af fhv. stadsskoleinspektør Vagn Agerschou, Varde 30

Erik Hansen – en vestjysk maler
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 40

Æ. Slaver – genfortalt på vestjysk buendmål
af J. Carl Christensen 45

3 digte af Peter Vejrup 48

En tilflytter
af J. Finn-Jensen, Varde 52

Nørholm i torneroseslummer
af Viggo Hedegaard Thomsen, Riisskov 55

I skolens tjeneste
af fhv. overlærer Jenny Christensen, Varde..... 59

Oksby og Blåvand fra ældre tid op til vore dage
af fhv. strandfoged Hans Cornelius Jensen 62

Eventyrets land
af forfatteren Thomas Lange 68

Denne bog er sat med Garamond og trykt på uglittet C-masse fra DFP. Redaktion: A. Rechter, Thyge Clausen, V. Arnth Nielsen og F. Hammershøj. Omslagstegning af Olaf Bak. Trykt i Rechters Bogtrykkeri, Varde. Bogbinderabejdet udført i Varde Bogbinderi.

FORORD

Når vi igen i år vover at udsende et bind „Vestjyder fortæller", er det ikke for i særlig grad at hæve det vestjyske op over, hvad der kan skrives og fortælles i andre dele af landet. Men enhver har brug for at vide noget om sin baggrund og mindes sin egen fortid. Den, der ikke har hjemme i noget andet end sit eget, er hjemløs. Det er vel grunden til, at børn holder af at høre om forældrenes liv og slægt. De har brug for sammenhæng med deres fortid.

Det samme behov kan man have for viden om ens hjemegns historie og særpræg, hvor det end er. Også her må mindet holdes fast, om ikke livet i ens egen tid skal blive uden sammenhæng.

En lille del af den opgave vil vi gerne udfylde med „Vestjyder fortæller". Derfor siger vi tak til dem, der har hjulpet os med denne samling. Overskuddet går også denne gang til filantropiske formål.

Varde, i november 1972.

LIONS CLUB VARDE

MARSKEN – DENS DIGTERE OG DIGTNING

Af Henning Vejrup

1) [Når ens kære landsmænd fra østkysten eller øerne nævner den jyske vestkyst, så forbinder de almindeligvis med dette begreb en række forestillinger om revler og brænding, klitter og fyrtårne – – – om et kystlandskab, hvor storladenhed og øde er intimt forenet.

Kun få skænker det en tanke, at jo dog en part af Jyllands vestkyst – den sydlige – har et ganske andet fysiognomi – et fysiognomi, der er så forskelligt fra nordkystens, som noget kan være det. Jeg tænker her selvsagt på marsken, denne egenartede kyst- og landskabsform, der begynder umiddelbart syd for Esbjerg, og som så strækker i et skiftevis smallere og bredere bælte ned gennem Sønderjylland og Holsten, ja – helt til Frankrigs grænse.

Talrige af vore digtere – som f. eks. Drachmann, Blicher og Thomas Lange – har, i prosa og på vers, lovprist klit-kystens skønhed; så få har beskæftiget sig med marsken. Og dog turde vel også marsken være en lovprisning værd. Den ejer i sin steppeflades endeløse vælde et særpræg, der ikke står tilbage for klitkystens. Gribende formår vel klitkystens vildhed og øde at tale til vort sind; ikke mindre gribende evner marskens sommerfrodighed det. Klitkysten er stridighed, barskhed, kraft; Marsken er veghed, smil, ynde. Som mand til kvinde står de to. Begge har de dybt præget og er indgået som elementer i dansk folkesind og folkekarakter.]

2) Navnet MARSK må formodes at have sin egen historie. På latin har vi ordet „mare" for hav, på oldnordisk træffer vi ordet „marr" for det samme, „mar" for morads. Senere møder man formen „merski" – engelsk marsch – nederlandsk marsch og mersch; højtysk marsch, som lånt fra nederlandsk. I dialekterne træffer vi ordene mæsk og mærsk for MARSK.

Man lægger mærke til, at ordet har tilknytning til have – skabt af havet, men senere dette lave lands værste fjende. Utallige stormfloder er væltet ind over marsken – så langt ind i landet er havet nået, at geesten, det højere liggende land, lå umiddelbart foran, ja – også der kunne ødelæggelser til tider finde sted.

Havet var fjenden gennem århundreder. Ude i de to store stæder i marsken, Ribe og Tønder, findes vel de fleste mindre fra strenge stunder selv om også forbindelsen med havet ad åerne, Ribe Å og Vidåen havde økonomisk betydning.

I den store menneskedrukning den 16. januar 1362 forsvandt 30 vestslesvigske kirkesogne i bølgerne. Alle 30 kendes af navn – bl. a. den store by Rungholt og syv af dens nabosogne. Allehelgensfloden den 1. november 1436 ramte hårdest lidt nordligere. Anflod kirke stod ene tilbage.

Men den stormflod, hvis minde har levet længst i marskboernes bevidsthed er efterårsfloden natten mellem den 11. og 12. oktober 1634. „Vestslesvigs største hjemsøgelse" er den blevet kaldt. På Nordstrand druknede der i denne nat over 6.200 mennesker og ca. 50.000 husdyr – og mellem Ribe og Tønder 600 mennesker, og vandet stod højt i disse byers kirker.

3) Cand. theol. M. M. Nielsen beretter [i Sønderjydske Aarbøger 1901 s. 57–s. 103] om „Stormfloden 1634 og dens virkninger på Sønderjyllands vestkyst". Området, det drejer sig om, er – for at være nøjagtig – landet mellem Vidåen og Kongeåen, men med særlig hensyntagen til den lille landsby Misthusums skæbne, og denne skal følges her:

Ude i Skærbæk enge lå der i tidligere tid en lille by på 11 halvgårde, Husum – eller Misthusum. Så vidt vi ved, omtales den første gang 1471, da hr. Oluf Jenssøn i Ribe tilskødede Mariager kloster en gård „i Synder Jutland i Misthusum i Skærbæk sogn, Hvidding herred liggende". I et tingbrev, der er udstedt en halv snes år senere på Hviddings herredsting, kaldes byen Hussum, og de to navne syntes altid at have været brugt i flæng.

Den er den nordligste på egentlige værfer opførte by. De enkelte huse og gårde, man støder på i egnene længere nord på, er alle byggede på små geestbanker og ikke på jordvolde, der helt er opkastet med menneskehånd ude i de flade enge. De 8 værfer – „verrer" – på hvilke byen har været opført, henligger endnu for størstedelen uforstyrrede på deres gamle plads tæt op imod Bredå og har ved indtrædende stormfloder ofte tjent som tilflugtssted både for mennesker og kreaturer.

I stormfloden 1634 gik Husum næsten helt til grunde. Fire år senere indberetter sognepræsten i Skierbek, hr. Søren Hegelund, til den lærde

Ole Worm, at hele byen blev bortskyllet i nævnte flod 4) „med huse og gårde kretter og femon, korn og kiern, mænd og kvinder – sørgeligen herved 44 mennesker, som jeg her udi kirkegården begravede".

Det syntes dog som om enkelte af beboerne har bjerget livet. 1636 fritoges nemlig tre mænd fra Misthusum – efter derom indgiven ansøgning – for to års resterende skatter, da 5) „deres fæ og kvæg, hus og gård er bleven henskiuldt og omkommen, og de er ikke kommen endnu så vidt med deres gårders opbyggelse så og til næring, at de deres skatter kan afstedkomme."

Generalmajor Geertz lader på sit historiske kort over vestkysten Misthusum forsvinde med året 1634, men det beror på en fejltagelse. Gårdene blev atter opbyggede, og de fleste af dem stod endnu i over 100 år – enkelte i næsten 300. For få år siden døde den sidste, der var født på værferne ude i Husum enge, men endnu lever der i Skierbek sogn folk, hvis forældre eller bedsteforældre er født derude.

Under de store floder i det 18. århundrede led beboerne imidlertid så store tab, at de efterhånden tabte lysten til at bo på så farefuldt sted.

I 1781 levede der kun 13 familier i Misthusum, mens de øvrige lodsejere boede andetsteds i sognet. Omkring ved 1814 flyttede den sidste familie bort fra byen. Endnu står der et par små hytter eller skure derude, de sidste rester af en forsvunden by. På en træplade under bjælken i det ene hus, der om sommeren tjener som opholdssted for markmanden, findes der følgende indskrift: „1634. Da skeege den store Flod oc borttog al det Hus". „Guds forfærdelige Syndflod" har man kaldt denne havets rasen.

For hvert århundrede kender man ca. 50 stormfloder – mere eller mindre voldsomme. Under floderne 1825 og 1839 var vandets højde på det sted, hvor det nuværende dige er placeret, ca. 5 meter. Det nye diges højde er 6 meter. Dette, der kaldes Ribediget, kostede 1¾ million kroner i byggesum, og det var tilnærmelsesvis fuldført 1914. Man skulle tro, at der ingen fare ville være fra havets side med et dige af nævnte størrelse og med anselig drøjde; men det er der dog alligevel, for eks. ved åernes udløb i havet. Vandet opstemmes, åerne løber over bredderne, og dette kan få alvorlige følger. Således var hele Bredå-lavningen et frådende hav 5. november 1911, og den 30. august 1923 var det samme tilfældet med lavningen omkring Brøns å og Rejsby å.

Endvidere kan det fortælles, at i efteråret 1943 steg vandet så højt på diget, at skumsprøjt og planker o. l. blev slået over på læsiden, og under forsøg på at redde kreaturer var flere mennesker ved at drukne.

Dette var en skildring af havet vest for landet, der blev karakteriseret med navnene – „veghed, smil og ynde". Og smilende og yndefuld er marsken i forårstiden.

6) [Foråret er der, nu sker forandringen. Miraklernes tid er inde. Stund for stund afløses det vissentgrå af det grønneste grønne, myriader af bitte græsspirer spidder med deres klinger den fugtige klægmuld og baner sig vej opad – frem i solen og lyset. I løbet af få dage er den ganske marsk som et umådeligt grønt fløjlstæppe at se. Dog, dermed er våren ikke færdig med sit virke. Dette fløjlstæppe overbroderer den nu med et ødselt flor af blomster; det vrimler med smørgule ranunkler, det myldrer med de tykhovede „Kongensknapper", engkarsen står så pigelig fin og svajer på sin stilk, de vandfyldte grøfters kanter er som solskinsbræmmede med kabbelejernes og engblommernes hærskarer, – og halv skjult mellem denne himmel af prangende blomsterskalke står beskeden og bly en lille, blå blomst og hvisker sit blide: Forglem mig ej! – et regnbuespekter af farver er marsken nu. Og se – nu indfinder en ny skare forårsgæster sig. Før man næsten ved af det, boltrer legioner af vingede småvæsener sig over engene i den solskinslune luft. Et rigt fugleliv har marsken, til dens mest karakteristiske fugletyper hører den lille vadefugl, Rødbenet – eller „Tinksmeden", som marskboen træffende kalder den. Den ynder meget at tage stade på en pæl, hvor den står og gør de snurrigste gebærder, alt imens den med sin lille klingre strube-hammer utrætteligt hamrer løs på luftens blå metal. Også brushanen med dens ustyrligt komiske elskovskampe, – samt den voltigerende vibe bør nævnes. Glemmes må heller ikke storken, der meget ynder at promenere derude, og som gennem sin fangst af frøer og grøfternes småfisk forener det nyttige med det behagelige. Jo, fuglene elsker de store enge, og det ikke for ingenting; der er i rigt mål redeskjul at finde i det tætte, bløde græs.

Dog, endnu er invasionen for marskens vedkommende ikke endt. En del af marskens indgrøftede engstykker – „fenner" kaldes disse af marskboen – benyttes nemlig til afgræsning, og en skønne dag først i maj drives da kreaturflok på kreaturflok ad de klæggule veje ud i disse fenner,

for at de der – ligesom de berømmelige tre Bukke Bruse på sæteren – kan gå og æde sig fede i sommerens løb.

Denne dag er en stor dag for kvæget – og ikke mindre stor for landsbyens små hjorddrenge, der på bare ben og med drabelige kæppe i næverne har fået sig det ærefulde, men nok så vanskelige hverv at drive de balstyrige kalve og stude derud og få dem gjennet ind i de rigtige fenner. „Hej, vil do skikk da, Hvisken!" – – „Da skal A søreme gi dæ en ordentlig Lank øwer di Skanker, din Nallik!" Sådan hujes der i ét væk. Mangt et truselsråb må der til, og mangt et rap må der uddeles, forinden det uregerlige kræ til syvende og sidst kommer i havn i de rette fenner, hvor det så med frydelig velbehag guffer i sig af de saftige urter.

Og nu er da så marsken klædt i hele sin forårspynt. Det brogede kvæg – det spraglede blomsterflor – de grønne myriader – og den kvidrende, rugende fuglevrimmel. Forårsmiraklet er fuldbyrdet. –

Og dagene går, det bliver engvandringstid. Ved hjælp af sluseværker stemmes vande i åer og bække op og ledes gennem et utal af kanaler og render ind over de til høslet bestemte arealer, hvor de så tørstige smågræsser med livsaligt behag slubrer i sig af det livgivende vand. Men er det således velsignet at være græs, ak, da er det til gengæld tragisk at være fuglemor og fuglefar. Tusinder af små fuglehjem overskylles og ødelægges; tusinder af små rugevarme æg bliver for stedse kolde og golde; tusinder af spæde unger skriger forgæves om hjælp, til bølgerne lukker sig over dem.

Dette – marskens tragedie, dybt må den gribe og røre enhver – ikke mindst digteren, hvis sorg har måttet udløses i en elegi:

Nu tripper der blanke småfødder
ved alle smågræssernes rødder;
nu tripper på bølgetå
de ind til en redes små.
Og græsserne blev så grønne i sind,
men redernes små blev så blege om kind;
og jeg hørte små røster, der råbte på mor.

Der jubled en fugl i luften
om forår og forårsduften;
der daled én rig på trå

ned til en redes små.
Der blev en fugl – åh så tung i sind;
dens små lå kolde om dunet kind. –
Og jeg hørte en moders fortvivlede skrig.

Hvor tungt, at de, som vil glæde,
skal volde, at nogen må græde.
Hvor tungt, at det altid er så,
at døden hos livet skal gå.
Hvor sært, at marsken står fra i sind,
når redernes små ligger hvide om kind,
og mødrene skriger i vånde og ve.]

Tiden går. Vi når høbjergningstiden. Sidst i juni og først i juli er der travlhed ude i engene. Græsset i engene blev tidligere slået med le. Nu er det slåmaskinen, der „knebrer" derude til de gamle sletkarles store forargelse.

Gamle Thammes sletkarl brummede med en hånsk grimasse, da han blev spurgt om, hvad han syntes om slåmaskinen: „Hø, det er jo akkurat, ligesom en hører en forswolten stork knevrer op! Og så kan den skiderik jo et andet end lige tej æ top å æ græjs; den ska missel nok la være at gå ordentlig i æ bund som en regederle slætkål."

7) [Meget kunne berettes om høbjergning i de store enge i tidligere tid og nu. En egen poesi hviler over hele arbejdet. Hvert eneste sogn har sin måde at tage tingene på, og man ægger hinanden i denne tid til en ædel kappestrid. Ingen vil være sidst færdig. Livet ånder sundhed i høbjergningstiden.

Tidligere var det især havengen eller højengen langs havet, der skulle berettes om. Arbejdet derude var besværligere på grund af, at havet om vinteren havde overskyllet det og aflejret både det ene og det andet. Højengen har forskellige navne efter de forskellige sogne. For eks. kaldes engene, der hører til Vilslev by, for „æ udgroff", og engene, der hører til Hillerup og Farup, for „æ søjklindt".

Vi vil en sommerdag i året 1895 følge fire gamle sletkarle og to lige så gamle frarivere, mens de arbejder ude i Vilslev udgroof. De gamle karles navne med efterfølgende kendingsnavne er: Jens Kristian Nord-

toft, „æ Matros", og Kristian Lauridsen, „Skomager Kristian", Jens Mortensen, „Jens Fisker" og Jørgen Kristensen, „Jørgen Ult". Afriverne var Eskild Pedersen, „æ Bager" og Kristian Jørgensen, „æ Husmand".

Alle var arbejdsmænd; de havde en lille ejendom til en eller to køer, et par får og en ged eller to; dette passede konerne.

Mændene var hver dag ude for at bjerge føden, om vinteren ved tærskning eller mergelgravning, om sommeren ved tørvestrygning eller -gravning, senere i engene og derefter ved høstning af kornet. Disse mænd havde som unge tjent i marskbyerne: Darum, Vilslev eller Jedsted og senere haft sommerpladser i Sønderjyllands marskbyer, plads i „æ sønden".

Da de blev gift, fik de deres hjem på hedelodderne eller udmarkerne til Darum, Hunderup, Sejstrup, Bramminge osv. og kaldtes „Hieperrer", når de kom til marskengene for at slå græs. Det passede dem ikke rigtigt at høre disse tilråb; de havde jo selv været karle i marskbyerne og havde råbt „Hieperrer" til kammeraterne derhjemmefra, når de kørte gennem byen.

Alt imens græsset på Vilslev udgroof faldt for leernes hug, og afriverne væltede græsset fra, begyndte sulten at melde sig, eller rettere tørsten – trangen til en snaps.

Vognen var væltet for at give læ, og en del græs var slæbt sammen, for at de gamle, stive lemmer kunne få lidt hvile, når der skulle spises. Yderste ende af skåret ude ved havet var nået, og da leerne blev svunget over ryggen for at vandre tilbage, sagde Jens Fisker: „No trenger a te en snaps o en støk brø". Ingen indvendte noget, alle styrede hen efter vognen. Der lød nogle klagende lyde, inden hver enkelt havde fundet et passende leje eller siddeplads; det hårde arbejde havde fremkaldt smerter i lænden eller ryggen – forskelligt hos den enkelte. Skuldrene kunne også blive ømme og stive; det tog derfor tid at finde den rigtige stilling for at hvile godt. – Når „æ Bager" var med som frariver, var han altid opvarter; han passede madkassen og skænkede snapsene. Frarivernes arbejde var ikke strengt, derfor måtte disse altid være opvartende for sletkarlene.

Da et par stykker rugbrød – godt belagt med kød eller flæsk, et krus øl og et par snapse var sat under vesten, begyndte der at komme liv i de gamle karle.]

De begynder at fortælle historier. Og deres fantasi er så sprælsk og kåd, at historierne, hvadenten de er opdigtede, eller de har en sand kærne, bliver mere muntre, end man ellers kunne vente det af iøvrigt fåmælte mænd.

8) [En lille prøve: „No ska do lig høer noved, som a alder glemmer", sagde „Jens Fisker". „De wa jen a de føst oer, a wå ued o tien, da wå dæ trej gammel avtejtsmænd, da kåem til sammel o spel kårt. Di hie Andes, Jens o Thammes, di spellet firkårt. Andes wå noved døw, deæfåer måt Thammes o Jens rof høt. Jen dau håej di spellet hiel frå meje au, men hen o æ auten læt Andes æ kår leg. „Tej di kårt, do ska meld", roft Jens. Let atter roft Thammes de såem – men hywer Andes sod hiel stell.

Da sejer Jens: „Hwa æ de, han æ jo dø". Thammes wå hiel rolle, da han såe: „De kåem hejsen haste, a trover lieg, a vil si i hans kårt."

Jens reest si, får han vild åsse sie æ kårt. „Da wå et hejsen gåt, han døe, hejsen håj vi bløven beet, hwa Thammes?" – – –

Efter flere af denne art tog enhver sin le og arbejdet begyndte igen. I begyndelsen hørtes nogle enkelte klagende lyde, inden legemet kom ind i bestemte folder igen. Solen var nu ved at forsvinde under synskredsen, fuglene var søgt til ro; kun når en fare nærmede sig, lød et forskrækket skrig. Havgusen bredte sig over engene og hyllede et tyndt slør over det hele. Man skulle tro, at det var en helt anden verden end for kort tid siden. Henne ved vognen havde alt været liv og lyst, nu var det umuligt at få et svar, når der spurgtes en af sletterne om noget. Det var ikke, fordi arbejdet fordrede agtpågivenhed, disse gamle, øvede sletkarle udførte arbejdet fuldstændig mekanisk; nej, det var noget ganske andet – det var deres eget, dem selv, de var optaget af. – Hvad var det, der gjorde dem så tavse, samtidig så ensomme og dog i selskab?

Enkelte gange fik man et lille kig ind i deres ensomme verden – altid var det den samme historie om og om igen. Barndom, ungdom og så et hjem, kone og børn – og nu her i engen. Resultatet var: „Jeg er et af samfundets trældyr".] – Et vemodigt – ja næsten tragisk træk i idyllen. –

Efter at græsset er slået, ligger det og tørrer. Derpå „hverres" det, og rivningen og stakningen tager sin begyndelse. Arbejdet er hårdt, men trods det, bliver der tid til både munterhed og skæmt.

9) [Det friske, glade liv, der var i engene gav mod på det strenge

arbejde. „Lidt søvn og hårdt arbejde", var overskriften på tiden i engene.

For manden var tanken: „Engen er agerens moder", eller: „Det er dejligt at have laden godt fyldt med hø, når vinteren kommer."

For ungdommen var engen drøm og virkelighed – en lille rask tagfat mellem høstakkene om aftenen før hjemturen var lægedom for de trætte lemmer. Og når så den hvide tåge begyndte at vælte frem af grøfterne og fyldte engene, så høstakkene næsten lignede små øer i havet, da var der et eller andet ungt par, der stjal sig til en lille runddans i tågesløret over engen, mens de andre spændte hestene for vognen. – Et sted fra hørtes harmonikamusik, fra et andet sang.

Dette engenes liv er ikke mere. Teknikken, maskinerne, har gjort engen til en almindelig arbejdsplads. Fagforeningernes arbejdsdag med uret i hånden har kvalt engenes romantik. Den hvide tåge, der fylder de store enge, ligesom mosekonens bryg – fylder engen ved åen og bækken, har ikke mere det samme tag i menneskene. Bækken og åerne bliver uddybet, og engene bliver afvandet. Maskinerne kan køre overalt. Åmandens og hans kvinde er borte; i de nye og fremmede forhold kan de ikke leve; men mindet og fortællingerne om dem vil aldrig dø, så længe en ungdom i sommertiden færdes i de danske enge. Og endnu da vugger stadig hølæssene fra engene ved havet ind i landet hver sommer.] –

10) [Høbjergningerne er endt; det sidste læs er bragt i lade, afklædt og dystert hærget ligger nu marsken; grøn er den dog endnu og spættet, men borte er blomsterfloret, borte farvepragten, borte den søde krydderduft fra græs og hø. Og fuglekvidderet er sagtnet for snart helt at forstumme; det suser i den høstligtstille luft fra flygtende fugleskarer, en sidste vemodig vise skænker de engene til afsked, før de er forsvundet. Der kommer vel andre fugle i deres sted; dog, disse er ikke livsglædens, men melankoliets tolkere; snart toner alene hjejlens og regnspovens tungsindige fløjt over de store vidder. I den blide septembers klare lys ligger da marsken stille hen; fuldbragt er dens gerning, og nu hviler den fuldkomment ud, uden attrå og med favnen fuld af sommerminder. – – –

I oktober i regn og rusk falmer marsken, kvæget drives hjem og tilbage ligger engene som det absolutte øde, den grænseløse stilhed. Et enligt spove- eller mågeskrig uddyber blot dette øde, denne stilhed. Alt

liv derude er udslukt, flygtet eller gemt i muld. Som en del af en udbrændt stjerne, en udslukt klode, sådan er marsken at se.

Vinteren ligger over marsken – først en fejende storm, så den beskyttende hvide sne; det nye år går ind, og marsken vil vågne igen med nye kræfter og give og tage, som den altid har gjort det. –]

– – –

Man savner i det hermed skildrede et billede af marskbonden, og gennem et lille stykke prosa og et digt rådes der bod herpå:

11) [Fra Sneeum å og sydpå ned langs Jyllands vestkyst ligger marsken – de store enge. De skabte en egen menneskетype – marskbonden. Han var sammenlevet med havet og den rige, fede jord, der gav værdifuldt hø til vinterfoder, og om sommeren var der til kreaturerne græs, som ikke findes mage til andetsteds. Af al overflod fedede han store flokke af kreaturer.

For at give al den rigdom en baggrund var der et stort men. Havets flodbølge kom undertiden om sommeren og ødelagde det hele. Den store, rige afgrøde var da meget lidt værd til hø, græsset gav ikke mere tilvækst, og dyrene, der var på græs, tabte i vægt. Marskbonden skulle altid være på vagt, når havet satte ind. Gik afgrøden tabt, så gjaldt det at redde dyrene.

Denne storladne natur, engene og havet, skabte menneskетypen, marskbonden. I daglig tale var han indesluttet og ordknap; men kom han i selskab, slappede han tøjlerne og morede sig af hjertens lyst. Var det noget, der gjaldt hans hjem, blev han alvorsfuld og kunne i få ord sige alt, som da sønnen ville rejse ud i verden. Der lød ingen jamren eller klagen, det kendte marskbonden ikke, tigge og trygle kunne han heller ikke. Marskbonden tog sønnen med ud til laden og lod ham se ud over engene mod havet, og med armen udstrakt sagde han: „Se, min søn, det er marsken, alt andet ude i verden er geest." I denne sætning fortæller marskbonden sin kærlighed til marsken, siger, at han er den rigeste mand i verden.

Den sætning kan måske give fremmede et glimt af det, der er engenes væsen. Og denne sætning siger måske i al sin simple storhed, at kun den, der engang var med i høslettens tid, engang var med til at bjerge kreaturer en stormnat ude i engene ved havet, engang har ejet

en plet af den lille brøkdel af verden, der er marsk – at kun han fatter engenes skønhed – og hemmelighed.]

12) [Og et andet billede af bonden: Digtet „Marskbonden":

Jævn og rolig er marskens mand;
skåren til som hans hjemstavns land.
Ingen dybder og intet højt,
alting bredt og solidt og drøjt.

Jævn i sindet og jævn i ord.
Ingen fugl løfter ham fra jord.
Lærken kendes i engens land
knap og nap af den voksne mand.

Går hans øjne i enge ud,
brat de standser ved ko og stud.
Længere ud kan de aldrig nå,
aldrig til havets og kimingens blå.

Havet kender en marskbo ej,
når det vandrer i ro sin vej.
Havet bli'r først, når stormen bli'r;
når den marsken til floden vier.

Drukner da hest og ko og får,
trist og fåmælt omkring han går.
Sørger han over hvers dødskamp tung? –
Nej! Men over sin – pengepung. – – –

Kommer våren til marskens land,
straks da glædes den gode mand.
Bredt han ler ved de grønne kår:
„Der må wær te æ høwder snår!

Høstlig falmen er ham en fryd.
Dybt han glædes ved leens lyd;
jubler, når alle smågræsser dø:
„Lille bø'n, sikken masse hø!"

Rinder regnen i høstens stund,

er Vorherre i hver en mund.
Skinner solen fra skyfrit hvælv,
da man klarer det sagtens selv.

Har han fået sit hø i hus,
da han glædes ved regnens sus.
Men står det ude og bliver vådt,
siger han: „Var det min nabos blot!"

Fulde lader og høje hæs
er hans blomster og grønne græs.
Ingen rose i fejrest skrud
er så smuk som den fede stud.

– – –

Dybt i klæget går bondens spor.
En fugl løfter ham dog fra jord.
Ingen lærke og ingen krage.
Een, der synger om gamle dage.

Hvad han end læser af skriveri,
sjældent hans hjerte er med deri.
Eet dog kan ham om hjertet tage:
Det han læser om gamle dage.

Er der fremmede på besøg,
først der tales om ko og øg.
Så man går sig en stund tilbage
til ens far eller farfars dage.

Piben tændes og snakken går:
„Ka' do ett hows ham, Niels Pejsens får,
ham, der wa' gywt me' en søster te Lawe?"
– „Ok jow!" „Ja de wa' i gammel dawe!" –

Tit blev sagt til mig som lille dreng:
„Barn dog! Nu må du i din seng!" –
Ingen tid var der større klage,
end når der taltes om gamle dage.

Der er skreven så mangen bog
om de tider, som tiden vog.
Ikke een har mig ført tilbage,
som bønders praten om gamle dage.

Mindetro – det er han, marskens mand.
Deri han tjener sit hjemstavns land.
Marsken mindes en havbunds sage.
Bonden tænker på farfars dage.]

II

Søger vi tilbage i dansk digtning, vil vi flere gange støde på marsken, om end den nok aldrig – eller ihvertfald sjældent – har spillet nogen afgørende rolle i digternes bevidsthed. Nogle af dem har aldrig aflagt besøg derude i de store enge, så deres skildringer af dem skyldes beretninger fra anden hånd, men dog lykkes det ofte for dem at få karakteristiske træk frem.

Naturen derude, som de måske aldrig har oplevet, betyder mindre for dem, men marskboerne desto mere. Nu er disse to ting nøje forbundet med hinanden – de hører sammen. Får vi da glimt af det ene at se, møder vi straks glimt af det andet. Derfor bliver resultatet – også hos disse forfattere – begge dele.

Vi bevæger os fra vor tid tilbage i tiden.

I. P. Jacobsen har i „Wilbe Peters, Kontouren til en Romanfigur" givet os nogle linjer om marsken, et landskab, som han aldrig aflagde besøg, skønt han giver os den forestilling, at han har været der. Fragmentet – for det er kun et fragment – blev til under et ophold på Anholt 1870, da han drev botaniske studier der. Men ikke planterne alene studerede han – også menneskene, hvad stykket tydeligt viser. Hvad „Wilbe Peters – – –" skulle være blevet til, er det umuligt at sige, men skildringen af Anholts beboere og deres tilværelse og sammenligningen med marsken gennem den samme stemning hos ham de to steder, er gribende i al sin enkelhed. –

13) [„– – Hvilket underligt folk, som kan leve hele deres liv her, som

kun kan leve her. Folk, for hvem den øvrige verdens færd, kampe og omskiftelser er fjerne, tågede og farveløse som drømme fra ifjor.

Et hundrede mennesker, hvis tilværelse er således slynget, knyttet, vævet sammen, at døden vel kan bringe sorg, men ikke forglemmelse; thi den der døde for syv år siden, omtales næsten, som om han levede igår, og hans enke kommer hver søndag sørgeklædt til kirke, lige til sit livs ende, og når velsignelsen lyses over menigheden, da må hun ikke rejse sig op, thi lyset fra Guds ansigt tør ikke falde fuldt på hende for så stor en glæde tør ikke komme til hende, hvis ægtefælle er taget bort.

Jeg husker, hvor jeg længtes den aften efter rigtig at forstå et af disse mennesker, efter et øjeblik at tænke med deres hjerner, føle med deres hjerter og sanse med deres sanser, det ville være mere nyt end den nye verden var det for Columbus.

Den samme var min stemning og de samme mine tanker, da jeg i sommer stod på dæmningerne ud for Epenwørden. Der lå Ditmarskerlandet med sin blågrønne marsk og sin feltede geest, der lå havet, Ditmarskens skaber, ernærer og fjende, det hav, om hvilket de tænkte, som Job talte om Jehova: Havet gav, havet tog, havets navn være lovet – – –"]

Navnet Epenwørden forekommer også i Blichers novelle: Tilse – hvor der dog står Epperwøhrden, men om det er derfra eller fra en anden beretning, at han stedfæster sin skildring, er det som allerede antydet umuligt at afgøre.

I H. C. Andersens roman: De to baronesser", der handler om den lille Elisabeth, der en nat på Fyn findes i sin døde mors arme af tre studenter. De trækker lod om retten til hende, og den heldige bliver Moritz Nommesen, en ung theolog. Han bliver præst på Halligerne ud for Ditmarskerkysten, og Elisabeth kommer efter ophold andre steder – og efter genvordigheder – med ham og hans søster Hedevig derud for at leve derude. Rejsen dertil, som spiller en betydelig rolle i romanen, er skildret meget udførligt. H. C. Andersens værdifulde egenskaber som iagttager og skildrer træder tydeligt frem – også i denne lille beretning om marsken:

14) [„Jeg forstår tysk!" råbte lille Elisabeth, da hun ved næste bedested hørte børnene tale. „Jeg forstår næsten hvert ord!" og hun forstod det, thi det var dansk, hun hørte. Her på hele strækningen fra Flensborg mod Vesterhavet veksler tysk, dansk og frisisk; de tre sprog slynger sig

i hverandre; det frisiske får herredømmet i marsken, hvor friserne bor, dette ældgamle folk, som allerede Herodot og Zenophon omtalte som udvandret fra Persien.

Det flade, grønne marskland udstrakte sig foran; de lange, stille kanaler var ved den langvarige regn gået over, og hele strækninger stod under vand. Grupper af får viste sig på de enkelte højere grønne pletter, over til hvilke vogterne måtte vade; bønder gik dybt i vandet og afskar det ikke ganske modne korn. Som et jernbanenet over sumpe og enge strækker sig her, med lige højder, de på diger opførte veje, den rejsende må ved synet tænke på jernbaner, men med samme skuffede følelse som karavanen i ørkenen, der ved fata morgana ser søer og skove, hvor den ved kun er øde sand. Hele digevejen var så halsbrækkende, hullet og dyndet, at den egentlig slet ikke kunne kaldes vej; hvert øjeblik var hestene udsatte for at brække benene, og hvor de kørende mødte andre tilvogns, var det et sandt kunststykke at komme forbi hinanden og ikke vælte ned i vandet eller i en bønnemark. De enkelte landsbyer her ligge sædvanlig med alle deres huse i række langs diget, hvorved de få et udstrakt, betydeligt udseende, alle husene er grundmurede og have store diler, hvor røgen søger ud af den store, åbne port; hunsløg og grønt vokse henad de mosgroede tage. Det hele gjorde det levende, rørende indtryk, barndomsegnen altid gør på den ældre. Moritz og Hedevig vare, som vi vide, fra marsklandet; fra den holstenske del ved Itzehoe, rigtignok tyder land og bygninger på en større velstand end denne strækning i det slesvigske, som broder og søster nu passerede, en bemærkning, de også stille gjorde; men det var dog hjemmets karakter de så, der var de kendte skorstensløse huse med gavlen ud mod vejen, og den brede, åbne port, hvorigennem de så ind i stue, køkken og stald. Hvor ofte havde ikke Moritz og Hedevig, da de var børn, siddet og leget i den åbne port, betragtende svalen, som fløj ud og ind i stuen, hvor også den havde sin seng og sine små, broder og søster havde i dette øjeblik samme tanker, men de udtalte ikke disse. – – –]

Vi erfarer ved videre læsning, hvordan havet er at være nabo til. Pigen Kieke fortæller om Rungholdts undergang og giver endda en begrundelse for denne; også stormfloden 1825 nævnes. Men naturligvis er disse ting til støtte for handlingen – ligesom skildringerne fra Fyn, fra Sjælland og fra København, „Portrætterne" af Weyse og Thorvald-

sen. Elisabeth går en „happy end" i møde, idet hun bliver gift med en anden af de tre studenter, Baron Herman.

15) [Romanen er fuldent i sommeren 1848 på herregården Glorup på Fyn, men udkom først i England. En nulevende dansk litteraturkritiker skriver om den: De to baronesser er en realistisk hverdagshistorie, men dens realisme er en poetisk realisme. Det er en roman, der ikke alene rummer begivenheder, men „Carakteer og Poesi" – således som Herman i bogens slutning forlanger det af en sand roman, og derfor kunne tidens store smagsdommer J. L. Heiberg da også med rette gøre hans ord til sine og takke dens forfatter for „den roman, man går forfrisket fra som fra en forårsvandring i skoven." – –

Ny og enestående i Andersens produktion er de højtbeundrede billeder fra marskegnene og fra vesterhavsøerne, Halligerne, ved Slesvigs kyst. I eftersommeren 1844 havde H. C. Andersen været Christian den Ottendes og dronning Caroline Amalies gæst ved badestedet Wyk på Föhr; herfra besøgte han i kongens og dronningens følge Oland, den største af Halligerne, disse græsruner i havet mellem Föhr, Amrom og fastlandet.

Senere ledsagede han kongen til Amrom på kaninjagt og fik her lejlighed til at iagttage de vældige forandringer, tidevandet fremkalder.]

Som i andre arbejder så også her – har H. C. Andersen fast grund under fødderne. Man kan gang på gang spore hans selvoplevelser. Har han ikke haft lejlighed til at opleve noget, han ønskede at anvende, kan man roligt gå ud fra, at stoffet stammer fra nærmeste hold. – Som nævnt i det citerede – er det lykkedes for ham at få flere karakteristiske træk fra marsken fremdraget.

– – –

St. St. Blicher har skrevet en ypperlig og stærk novelle med titlen „Telse". Stoffet har han hentet fra en gammel beretning eller måske flere gamle beretninger om kong Hans' og hertug Frederik's uheldige togt til Ditmarsken, hvor de firskårne marskbønder og fyldige bønderpiger ikke i mod stod tilbage for, hvad der vistes i Danmark befrielseskamp. Også stikkeren, det menneske, der går fjenden under øjnene, møder vi og hader ham.

Men hovedpersonerne, Telse Wollersien fra Wöhrden og Reimer Vaget fra Wienerstedt, tiltaler os, og man følger dem med sympati. Da

fjenden nærmer sig, og man beslutter sig til at tage kampen op, bliver hun valgt til at skulle vies til den himmelske brudgom – aflægge en ed, som hun aldrig må bryde – og bære fanen i slaget.

Trolovelsen med Reimer må brydes. Slipper de levende fra kampen, vil de aldrig mere kunne forenes, og det er givet, at hun må gå klostervejen, så – underligt er det jo ikke, at det er med tungt hjerte, at hun tager imod den hende tildelte ære.

Fjenden bliver slået af det tapre folk. Der vises ingen skånsel eller barmhjertighed fra dets side; og så fejrer Ditmarsken sejren. Men hvorledes går det Telse?

I Meldorp holder man et møde, der går ud på drøftelse af et løfte, man havde givet præsteskabet i tilfælde af sejr: oprettelsen af et nonnekloster. Reimer ønskede, at dette ikke skulle blive tilfældet, for så havde han dog det håb, at kunne vinde Telse med dispensation fra Pavens side.

Hermed følger Reimers beretning for Telse i hendes kammer, om mødet og dets udfald – med et herligt billede af en fri marskbonde, Johan Arens.

16) [Der var da stor forsamling, prioren og hans munke, de otte og fyrretyve, alle præsterne og en stor mængde folk både fra byen og hele landet. Først blev oplæst et brev fra ærkebispen i Bremen, hvori han roste os allesammen for det gudfrygtige indfald, at ville oprette et nonnekloster; han opmuntrede os til at stræbe med bygningen og begave det rigeligt; så ville han sende os mange rare relikvier, et stykke af Kristi kors, en stump af den hellige jomfrus svededug og meget mere, som jeg nu ikke kan huske. Denne skrivelse ledsagede nu præsterne med mange fromme formaninger. Den første, som svarede herpå, var Johan Arens: „Det er altsammen meget godt", sagde han – „Løftet er gjort, og det bør holdes; penge har vi at bygge klosteret for, men hvor får vi nonner fra?" Han kunne ikke bare sig for at småsmile, for den Ahrens, ved vi nok, har aldrig været nogen helgen. –

„Det er vel den mindste sorg", svarede prioren, „en større vanskelighed vorder det at vælge blandt så mange, uden at fornærme nogen."

„Klosterløftet skal dog være frivilligt?" spurgte Arens.

„Det forstår sig", svarede prioren, „tvungne løfter modtager Himmelen ikke".

„Hr. pastor!" råbte Arens overgiven, „kender jeg de ditmarsker piger

ret, er der ingen af dem under de halvtredsindstyve, som har lyst til at gå i kloster, de ville vist nok hellere giftes."

Der blev en mumlen blandt de gejstlige herrer, og præsten her fra Wöhrden sagde stødt: „Af en sat mand at være, og en landshøvding dertil, taler I noget verdsligt – letsindigt – ."

Så blev Ahrens vred, vendte sig om imod ham og sagde: „Verdsligt eller ikke, jeg taler efter min overbevisning. Og det siger jeg eder: Ingen irettesætter præst! Vi ditmarskere bærer agtelse for eders stand og det hellige ord, I forkynder, men forresten, må I erindre, ere vi frie folk, der hverken bøje os under scepter eller krumstav. Ingen tvang ville vi vide af at sige, ingen truen og heller ingen lokken."

„Ingen af delene skal bydes eder," svarede prioren, „men I vil dog heller ikke forbyde klosterets oprettelse eller hindre gudfrygtige kvinder at indtræde deri?"

„For mig," råbte Johan Arens studs, „må der indtræde så mange, der ville; men jeg tænker endnu, at vore unge kvinder hellere ville skaffe fædrelandet for forsvarere, som det altid kan behøve, end sidde i ensomme celler og dreje rosenkrandse. Og hvad de gamle angår, jeg tror heller ikke, de skøtte stort om klostertugt – vore kvinder er fødte i frihed, såvelsom vi."

Den tale fandt stort behag, undtagen hos de gejstlige herrer; og fogden Peter Nanne sagde: „Kanske vil det gå som Arens mener, og det kommer alt på en prøve an; vore meninger her kunne intet afgøre."

„Åja!" siger Arens, „lader os anstille et forsøg! Her i Meldorp findes sagtens en trehundrede giftefærdige og gamle piger – kald dem tilsammen eller gå til den enkelte – hvilket I selv behage – og dersom I da få ja hos tre af dem, giver jeg af egen formue tre sølvlysestager til alteret i Heide kirke, så svære som der findes i nogen anden."

„Det lader sig høre!" råbte Heide præst, „vi kunne jo prøve dette gudelige frieri; når vi tager hver sin gade, er det snart bestilt; kommer mine brødre! og hjælpe på en gang klosteret til jomfruer og kirken til lysestager!"

Dette sagde han lystigt, og alle præsterne drog nu afsted hver sin vej.

Medens de var borte, blev der snakket herom både frem og tilbage. Carsten Holm holdt med de gejstlige, som han altid gør, og sagde blandt andet: „Jeg ynder ikke denne sælsomme bejlen; det ser næsten ud som vi

lod de Guds mænd løbe med limpinden. Og sæt nu, at de ingen hverve, hvad beviser så det? hvilken pige kan vel over hals og hoved bestemme sig til så vigtigt et skridt?"

„Meget vel!" råbte Thomas Boye, „sagen er bekendt nok, de har haft et helt år at betænke sig i; og hvad det angår at holde præsterne for nar, det har intet at betyde, sådan en tur gør de hellere end gerne."

Så blev Holm studsig og mente, at man her i landet ikke viste kirken og dens tjenere ærbødighed nok; men Johan Arens svarede ham lige så studs: „Hvad ærbødighed? går vi ikke i deres messer og skriftstole og give dem deres rundelige brød? Hvad vil du mere? Mod kongevælde har vi forsvaret os med liv og blod i disse mange hundrede år – lad ingen komme her og byde os præsteregimente! Vi ere frie folk og regere os selv." Den tale roste de allesammen, og mølleren måtte tie stille. – Det varede nu en timestid eller mere, så kom præsterne igen, den ene efter den anden; men allesammen slukørede og ganske mutte, på Heidepræsten nær, han kom trækkende med to gamle piger på over tresindstyve år, og efter dem fulgte en hel stimmel unge piger, som smiskede og fnisede.

„Jeg fik to for en!" ruåbte han munter, „hvormange har I andre?"

De tvende piger blev ført midt i forsamlingen, og prioren spurgte dem om: „Har I berådt eder med Gud og med eders eget hjertelag, at I frivilligen ville tjene Herren eders livstid med bøn og sang, i lydighed og kydskhed?"

Hertil smilte mange, og de unge der bagved knøstrede. De sagde begge to ja. „Men", lagde den ene til, efter nogen betænkning: „Jeg vil have frit forlov til, imellemstunder at besøge slægt og venner og ærbare gildeslaug." – „og jeg," faldt den anden ind, „vil ikke være så bunden, at jeg jo kan forlade klosteret, om jeg engang skulle få isinde at forandre mig." – – –

Da skulle du hørt, Telse! hvilken latter der blev i den store forsamling; og præsterne – kan jeg tro – de fleste af dem lo med. Da der blev roligt, sagde Johan Arens: „Kan I se, jeg kendte nok vore piger, de havde bedre lyst til brudekrandsen end til rosenkrandsen – „nonnekloster" får vi aldrig her i marsken."

„Da kunne vi få et munkekloster endnu," sagde Peter Junge, „vi lovede før krigen at bygge et kloster, om Gud forundte os sejr! vort løfte bør

vi opfylde, og jeg ser ikke, hvorfor jo et for munke ikke er ligesågodt som et for nonner."

„Også godt!" svarte præsten i Lunden; „og så meget bedre, som her altid er flere teologer end præstekald i landet. Lad os få et kloster i vor by; det vil snart blive fuldt besat."

Dette forslag vandt almindeligt bifald, og således blev da omsider besluttet, at et franciskanerkloster skulle oprettes i Lunden."]

Telse havde altså intet at frygte fra den kant, og Reimer drager til ærkebispen i Bremen og senere til paven for at få dispensation, men denne rejse tager lang tid – og inden han igen er nået hjem med det vigtige papir i sin vams, har Telse født deres barn – og er gået hjemmefra til Neuenkirchen, hvor hun opholder sig i en lade med den lille. Den forsmåede bejler og stikker, Carsten Holm, kommer forbi, ser hende og skaber røre i byen. Han får „ærekære" kvinder til at beskylde manden, hvem laden tilhørte, for at have haft forbindelse med Telse. Denne ophidses derved i en sådan grad, at han brænder hende inde i laden. Reimer når samme aften til Neuenkirchen og erfarer sammenhængen. Han bliver i den grad ulykkelig og tørster efter hævn, at det afstedkommer en borgerkrig mellem hans by og Neuenkirchen, men det bragte dog ikke hans Telse eller hans barn tilbage, og den rette ophavsmand til ugerningen blev aldrig opdaget.

Blichers livssyn er antiromantisk. Livet holder ikke sine løfter. Virkeligheden regner ikke med ungdommens håb og kærlighedens drømme. Det var hans egen erfaring i livet.

Til slut en enkelt strofe af Hans Adolf Brorson. En stor del af hans liv levedes i de store enge nær havet, et sted, der er øde om vinteren, men så meget mere strålende, når foråret melder sig. Brorson havde et følsomt sind. Naturen inspirerede og bevægede ham. Han kunne undre sig over Guds storhed og vælde, den vælde som også ligger i de mindste ting. For ham var Guds visdom stor:

17) [Hvad skal jeg sige, når jeg går
blandt blomsterne i enge,
når fuglesangen sammenslår
som tusind harpestrenge.]

Ja, hvad skal man sige, når man færdes på disse vidder i den skønneste årstid. Man kan ikke udtrykke det, man føler, på rette måde. Man er på en gang kåd, munter og vemodig stemt. Sådan er de store enges – marskens stemning. –

KILDEHENVISNINGER:

1) Af Marskens Saga. Nogle billeder og stemninger fra de store Enge s. 1–2 af Peter Vejrup.
2) Peter Vejrup: f. 1888 – a/ Cai M. Woel: Dansk Forfatterleksikon 1945 s. 331. b/ Dansk biografisk Leksikon bd. XXV s. 300–301 (1943).
3) På grundlag bl. a. af Ordbog over det danske Sprog bd. 13 s. 1026.
4) og 5) citeret efter Danske Samlinger 2. 12. IV 120.
6) Nogle billeder og stemninger fra de store Enge s. 2–5.
7) Salomon Frifelt og T. Tobiesen Kragelund: Vi svinger vor Høle. Salomon Frifelt: f. 1889 – Cai M. Woel: Dansk Forfatterleksikon 1945 s. 89. T. Tobiesen Kragelund: f. 1879 – Cai M. Woel: Dansk Forfatterleksikon 1945 s. 89.
8) Vi svinger vor Høle s. 122.
9) Vi svinger vor Høle s. 159.
10) Billeder og stemninger fra de store Enge s. 10.
11) Vi svinger vor Høle s. 162.
12) „Marskbonden" – digt af Peter Vejrup – Ungdommens julebog – (årstal ubk.)
13) I. P. Jacobsen (1847–1885) Samlede Værker 1927 III bd. s. 115.
14) H. C. Andersen (1805–1870) De to Baronesser – Udvalgte Skrifter bd. IV 1899 s. 110.
15) Citeret efter Jørgen Budtz Jørgensen: Indledning til – De to Baronesser – i serien: Berømte danske Romaner (Westermanns forlag, København 1942).
16) Steen Steensen Blicher (1782–1848): „Telse" – novelle (1902) s. 96–103. „Telse" trykt første gang i „Nordlyset" et månedsskrift, Blicher var medudgiver af 1827–29.
17) H. A. Brorson (1694–1764). Præst i Randrup og Tønder. Biskop i Ribe. Salmebog for kirke og Hjem nr. 16 vers 5.

SKOLELEDERE VED VARDE SKOLEVÆSEN

Af fhv. stadsskoleinspektør Vagn Agerschou, Varde .

Den første ved Varde skolevæsen, der fik regulær betegnelse som ansvarshavende leder af Varde skole, hed:

Jacob Jacobsen. Han var provstesøn fra Darum. En farbror (og senere en fætter) havde fra 1809–21 ejet den Kampmannske gård i Storegade.

Jacob Jacobsen begyndte som andenlærer, men fra 1823 skulle der ændres ved byens skolevæsen, og som den første skoleleder blev Jacob Jacobsen førstelærer. Gennem de mere end 30 år, hvor han virkede, blev han skiftevis kaldt førstelærer og overlærer. I december 1924 blev han samtidig udnævnt til embedet som klokker og kordegn. Dette indebar, at han havde fri bolig som kirketjener. Boligen lå bekvemt lige over for kirken. For få år siden blev den nedrevet, og på grunden er der nu parkeringsplads.

De år, han var leder af Varde skolevæsen, lå skolen et sted mellem Sct. Jacobi kirke og rådhuset.

Til sidst blev den dog for lille, og man byggede i 1856 den fornemme skole, som i dag stadigt tegner sig smukt over for kirken og rådhuset.

I stueetagen var der undervisningslokaler. På første og anden sal lærerboliger. Jacob Jacobsen havde glædet sig meget til at skulle begynde i den ny skole, men samme år døde han.

Hans jernkors findes på den gamle, nu fredede kirkegård, der, hvor der er en rotunde med gravmæler.

Hans efterfølger blev cand. theol.

Vilhelm August Larsen.

Overlærer Vilhelm Larsen blev født 28. august 1817 i Odense sogn som søn af gæstgiver Frederik Larsen og hustru Karen, født Theygaard.

På grund af sine gode evner og faderens økonomiske velstand fik han lov til at studere og blev student fra Odense Cathedralskole, og derefter fortsatte han på universitetet, hvor han i året 1841 tog theologisk embedseksamen.

Derefter var han i 15 år huslærer hos forskellige adelige familier, hvorefter han søgte embedet som overlærer ved Varde skolevæsen.

Der var kun tre ansøgere! (I 1950 mellem 35–40!).

Vilhelm Larsen blev den foretrukne, og han ledede i mange år skolen på en stilfærdig og dygtig måde. Hans hovedfag var religion og engelsk.

Under krigen i 1864 blev Vilhelm Larsen, sammen med 9 andre af byens kendte mænd, ført til Rendsborg af tyskerne som en art gidsler.

Overlærer Larsen led af samme handicap som George Byron, idet hans ene fod var en klumpfod. Som det så ofte sker i slige tilfælde, var han meget interesseret i børnenes idræt.

Om vinteren, når der lå is på engene, lukkede han skolen kl. 12 og sendte alle elever hen at løbe på skøjter. Han kontaktede så alle byens kagekoner og fik sendt wienerbrød til hele flokken!

Det blev til ialt 30 års virke som skoleleder ved Varde skolevæsen – fra 1856 og til 1886. Da det lakkede mod den tid, da han kunne se, at pensionsalderen var i sigte, ønskede han at vise en gestus som en tak for de gode arbejdsår, han følte han havde haft.

Det gjorde Vilhelm Larsen så ved at skænke skolen 10.000 kr. til opførelse af et gymnastikhus.

Da det så viste sig, at de 10.000 kr. ikke slog til, gav han i 1885 yderligere 5.000 kr.! (han var iøvrigt ungkarl alle sine dage).

Den gymnastiksal, som han, umiddelbart før sin fratræden, skænkede Varde skole, kan man se den dag i dag. Den ligger – hvis man går lige ind i Sct. Jacobi skoles gård – lige frem.

Gennem årene har den af og til modtaget en „ansigtsløftning", men fremtræder stadig som en fornem bygning og anvendes til stadighed som gymnastiksal.

På den østlige gavl findes en marmorplade med en inskription vedrørende overlærer Larsens storstilede gave til Varde skole.

På Sct. Jacobi skoles kontor findes et billede af Vilhelm Larsen. Samme sted kan man finde et billede, hvor han ses i midten af sit personale (Obel – Sommer – Kjelst – Marke – Skalbjerg).

Der findes iøvrigt samme sted kontrafejer af samtlige skolechefer gennem tiderne – dog har det ikke været muligt at finde frem til et billede af Jacob Jacobsen.

Da Sct. Jacobi skoles ældste bygning (den omtalte fra 1856) i 1956 skulle have 100 års jubilæumsfest, skete det kort tid før, at man, ved et rent tilfælde, bekom en ærværdig skoleembedsprotokol fra 1855! En del

af den – de første sider – var skrevet med gotisk skrift, men daværende pastor Eller var i stand til at tyde, hvad der stod.

Her i denne gamle bog drager Vilhelm Larsen til felts mod „Hyrdeklassesystemet", der bestod i, at elever (med forældrenes samtykke) kunne forlade skolen fra 1. maj til 1. oktober. I mellemtiden arbejdede de ude på landet, havde gratis kost og husly, samt ved hjemkomsten ca. 500 kr. med som reel gevinst. Det hed sig, at disse elever havde skolegang i den obligatoriske tid ved en landsbyskole, men ofte indskrænkede det sig til torsdag formiddag.

Derfor sendte Vilhelm Larsen en skrivelse til byrådet for at gøre opmærksom på dette forhold. Sagen var, at når sommer-eleverne kom hjem til oktober, var de langt tilbage i forhold til de andre i klassen.

Det lykkedes dog ikke Vilhelm Larsen at få ændret dette uheldige – skolemæssigt set umulige – forhold.

Det bestod stadigt, da undertegnede i 1950 blev skoleinspektør.

Netop i den periode skrev et københavnsk blad om samme sag, – og i bladet stod der: „– sort middelalder på Varde skole!"

Den 4. maj 1886 tog Vilhelm Larsen sin afsked efter 30 års lederskab på Varde skole, og ved Varde skole som overlærer.

I „Fyns Stiftstidende" for 16. febr. 1892 kunne man år efter læse følgende:

„Vor kjære morbroder, fhv. overlærer i Varde, cand. theol. V. A. Larsen døde i går. Odense den 15/2 1892. På søskendes, slægts og egne vegne. Frederik L. Hey."

– – –

Den næste i rækken af skoleledere ved Varde skolevæsen er *overlærer Jens Olsen*. På Sct. Jacobi skoles kontor findes et stort billede af ham med hele sin lærerstab.

Overlærer Jens Olsen blev født den 6. marts 1840 i Nylars sogn på Bornholm. Hans forældre var parcellist Ole Jensen og hustru Cecilie Nielsdatter. Han gik først i landsbyskolen, så i Rønne lærde skole, og derefter på Jonstrup seminarium, hvorfra han tog lærereksamen i 1860. Derpå var han hjælpelærer ved Greve skole ved Tåstrup. Han var så i 3 år på polyteknisk læreanstalt, hvorfra han tog eksamen som eksam. polyt. Derefter var han en tid lærer i Ålborg, hvorfra han kom til Nysted i 1872 og udnævntes til overlærer ved borgerskolen.

Her stiftede han den første foredragsforening i Lolland-Falsters stift, fik skolevæsenet omdannet fra halvdags- til heldagsundervisning, og tog del i den politiske bevægelse som Bergs meningsfælle.

I 1886 udnævntes Jens Olsen til overlærer i Varde og kunne, da han standsede sit virke der, se tilbage på 25 arbejdsår ved Varde skolevæsen.

I denne periode udfoldede Jens Olsen en stor og fortjenstfuld virksomhed på det skolemæssige og kulturelle område.

I 1887 blev han medlem og senere formand for Højskolehjemmets bestyrelse. Samme år formand for Danmarks lærerforenings 86. kreds, og i 1888 medlem af hovedbestyrelsen for „Dansk Skoleforening". I 1889 medlem af Ribe amts skoleråd.

Men – først af alt må nævnes, at han var initiativtager af de udødelige „Vestjyske skolemøder", som han startede i 1888, og som blev en succes helt ud over det almindelige.

I 1898 lykkedes det ham at få etableret folkebogsamling for Varde og omegn, og han var til sin død formand for denne forening. I 1897 blev han medlem af „Dansk menighedskonvent".

I 1899 stiftede han sammen med daværende lærerinde, frk. Ingeborg Christiansen (senere fru Schmidt) „Varde forskoleseminarium".

Endvidere har overlærer Olsen haft sæde i forskellige ministerielle kommissioner m. h. t. folkeskolen, og har 4 gange rejst på statens rejsestipendium, for at studere skoleforhold i udlandet.

I 1902 udnævntes han til „Ridder af Dannebrog".

I sin daglige virksomhed på skolen, må overlærer Olsen mest huskes som en stilfærdig og rolig mand.

Der har hersket en vis hygge på skolen i hans tid. Som bekendt boede han i „Frimurergården", og når han havde fødselsdag, inviterede han hele lærerpersonalet over til kaffe om formiddagen, til almindelig fryd for skolebørnene, der samtidig fik et meget langt ekstra frikvarter!

Overlærer Olsen døde pludseligt i oktober 1911.

Han havde været nede i engen for at se på Robert Svendsens flyveopvisning. Da han kom hjem, følte han sig sløj og lagde sig på sofaen. Her sov han stille hen.

– – –

Med hensyn til, hvem der blev Jens Olsens efterfølger, kunne man i Ribe Amts-Tidende for den 27. februar 1912 læse følgende:

„På ministeriets for kirke- og undervisningsvæsenets forestilling, har kongen under 23. februar beskikket hidtilværende lærer og viceskoleinspektør ved Varde kommunale skolevæsen, cand. mag. *V. J. C. Lassen,* til skoleinspektør ved samme skolevæsen."

Hermed forsvandt titlen „overlærer", og for fremtiden hed lederen af Varde skole „skoleinspektør", hvilket dengang indebar, at han foruden det regulære skolearbejde også havde pligt til at påtage sig bestemte administrative opgaver.

Med *skoleinspektør Valdemar Lassen* fik Varde skolevæsen en ny og i forvejen fremragende mand, både med hensyn til pædagogisk erfaring, og hvad angår indsigt i administration, ikke mindst på grund af sit dygtige arbejde indenfor Varde byråd, hvor man havde betroet ham en række betydningsfulde poster.

Han virkede kun i sit embede i 4 år, da han kort efter blev udnævnt til skoledirektør i Odense.

Som lærer i regning og matematik havde Valdemar Lassen den fornøjelige idé at lære børnene at huske matematiske remser ved hjælp af viser og sange til egen melodi, til ordene på vers – f. eks.:

„En toleddet størrelse i anden
det bliver, kan du tro,
første led i anden, plus andet led i anden,
plus det dobbelt produkt af de to.
Jo, den er meget go'!
To tals sum gange deres differens
er lig med differensen mellem tallenes kvadrater.
Se, det er let, selv når man har røget hjernen læns,
som enkelte forstyrrede krabater."

Skoleinspektør Valdemar Lassen vil iøvrigt særligt huskes for sit initiativ med hensyn til etablering af „Plantningsdagen".

Efter at Dalgas i sin tid havde startet sit betydningsfulde arbejde for hedens beplantning, var interessen for denne sag i høj grad blevet levende i Vestjylland. Og daværende grosserer Lasson samt Valdemar Lassen tog tanken op med hensyn til at aktivisere skolebørnene.

En „Plantningsdag" foregik på følgende måde:

Når der en sommerformiddag var godt og stabilt vejr, besluttede skolen, at dagen skulle benyttes til „plantningsdag". Børn og lærere sendtes hjem for at få madpakker med. Og så marcherede man gennem byen ud til Søndre Plantage. Plantør Rømhild med familie mødte op for at lede foretagendet. Et stykke nygravet område var afsat til hver klasse. Der lå til hvert barn et bundt med 10 planter, 5 gran og 5 fyr. Børnenes opgave bestod i at anbringe de pågældende planter, hver anden gran og hver anden fyr, i hullerne – skrabe jord om og træde den fast. Dagen efter lod Rømhild alt arbejde efterkontrollere, men det væsentlige for børnene var, at de på den måde lærte betydningen for plantningssagen.

Når arbejdet var overstået, gav skovudvalget sodavand og wienerbrød til alle.

Desværre forsvandt denne fornøjelige „ekskursion" efter skoleinspektør Valdemar Lassens bortrejse fra byen og udnævnelsen til skoledirektør i Odense.

Årsagen til, at „plantningsdagen" hørte op ved denne tid, kan muligvis skyldes vanskelighed med at få det etableret under første verdenskrig, hvor der var så meget andet, der optog tankerne.

– – –

Efter Valdemar Lassen ansattes

Hans J. M. Frier.

Han var født i Odense den 12. april 1871 som søn af en jernbanefunktionær. Frier tog lærereksamen i 1889 fra Skårup seminarium. I oktober 1891 blev han lærer ved det kommunale skolevæsen i Nyborg. Han arbejdede herefter på at opnå yderligere uddannelse, og tog i 1900 eksamen som kgl. aut. translatør i tysk.

Fra 1. maj 1917 blev han så udnævnt til skoleinspektør i Varde.

Han nåede ikke mange år med hensyn til sit virke som skoleleder ved Varde skolevæsen, idet han døde allerede i 1924 af en blodforgiftning.

I en nekrolog hed det:

„Som skolemand hørte Frier nærmest til de stille i landet. Dette gælder både i de hjemlige skoleforhold og udadtil. Han var af den gamle, solide skoles linje, der anerkendte, at et godt resultat i undervisning og opdragelse er betinget af arbejde og disciplin."

Ved hans bortgang sagde pastor Sørensen bl. a.: „– med skoleinspektør Friers død har byen mistet en af sine markante skikkelser."

Han var en mand, der ragede op over alt folket. Der var dengang en allé, der førte fra præstegården hen til kirken. Der var en mur mellem alléen og skolegården. Vi børn kunne se, når han kom hjemme fra på vej til skolen, for så ragede hans hat op over muren.

Vi, der gik i skole, mens han var skolechef, husker ham mest som en meget alvorlig og streng mand, som man helst holdt sig på afstand fra. I 2. mellem b havde vi ham i tysk, og et er sikkert: – når vi havde tysk, skulle vi nok møde forberedt hjemmefra! Jeg husker engang, at vi havde ca. 30 gloser for fra Kapers grammatik. Alle blev dagen efter hørt, og ingen vovede ikke at kunne dem. Det forlød, at et par stykker havde læst på det i 3–4 timer aftenen før.

Jeg kan huske, at jeg ved en bestemt lejlighed så ham aflevere et lille smil.

Johannes Olsen (senere Allarp) og Poul Jørgensen (senere Højrup) sammen med undertegnede og Johs. Zeeberg havde klassevagt.

Vi havde omhyggeligt orienteret os om, at Frier opholdt sig i skolegården.

Vi havde så undfanget den fornemme idé, at vi alle 4 skulle opholde os i 2. mellem a. Her skulle vi spise vor medbragte frokostmad. Poul skulle spille violin til, og vi andre synge og spise. Da, – o-ve – arriverede his majesty the king!, og vi blev omgående hældt ud. Men – her kunne Frier ikke lade være med at aflevere et par smil i krogene. –

– – –

Den næste skoleinspektør ved Sct. Jacobi skole og skoleleder ved Varde skole blev

A. K. Dalsgård-Hansen. Han var iøvrigt min tysklærer i realklassen efter Frier.

Skoleinspektør A. K. Dalsgård-Hansen forlod Varde skolevæsen den 1. august 1950 efter 25 års virke.

Han er født den 17. juli 1880 som søn af gårdejer R. Hansen, Dalsgård, Jelling. Han tog lærereksamen fra Jelling seminarium i 1905 og blev derefter vikar i Ulfbjerg pr. Viborg. Senere fik Dalsgård-Hansen ansættelse ved opdragelsesanstalten Bøgildgård, hvorfra han i 1907 kom til Kalundborg og derefter til Holstebro.

Som yngre lærer havde Dalsgård-Hansen foretaget adskillige studierejser i udlandet og frekventeret adskillige kurser, både i ind- og udland.

Skoleinspektør Dalsgård-Hansen vil først og fremmest huskes som den flittige skolemand. Al sin energi og virkelyst samlede han om skolearbejdet. Ikke alene børneskolen fik hans skoleinteresse, den kommunale aftenskole og arbejdsteknisk skole nød også godt af hans overskud af skolemæssig interesse.

Dernæst vil Dalsgård-Hansen huskes som den dygtige administrator. Han holdt af sit kontor og det arbejde, som skulle udføres der. Det er ikke for meget sagt, at det beredte ham en særlig glæde at føre skolens protokoller m. m. til punkt og prikke.

Endelig vil mange elever – og det burde måske være nævnt først – huske deres gamle inspektør for dygtig undervisning. Der var ingen huller, når man hos ham skulle op til eksamen.

En ting formørkede arbejdsårene for ham på Varde skole i de mange år, han virkede der, nemlig den kendsgerning, at han havde svært ved at skabe sammenhold på skolen blandt lærerkollegiet, og som han selv engang udtrykte det: „Det er desværre aldrig lykkedes mig nogensinde at formå at skabe den rette atmosfære og den rette harmoni mellem leder og lærerne".

– – –

Hans efterfølger blev en gammel Varde-skoleelev,

Vagn Agerschou.

Fra Nr. Nissums seminariums elevstats bog for 1955 citeres følgende:

„Født 13. maj 1910 på Frederiksberg. Søn af toldinspektør A. J. A., der virkede sidst i Randers. Gift 29. april 1946 i Hornbæk kirke ved Randers med expeditrice Birgit Keller, født 14. april 1916 i Ousted, datter af fhv. proprietær A. Keller, Sølyst i Skanderborg.

Realeksamen fra Sct. Jacobi skole i Varde. Lærereksamen 1932 ved Nr. Nissum seminarium. Tillægsprøver i tysk og engelsk. Tre årskursus. Faglærereksamen i engelsk. Tre gange kursus ved „The Berlitz School". Ti gange stipendium for at besøge engelske skoler. 1932 løs vikar i Hjørring. 1934 lærer ved Randers realskole. 1941 kommunelærer i Tåstrup ved København. 1946 skoleinspektør i Svaneke. Fra 1950 skoleinspektør ved Varde skolevæsen." – To år efter blev titlen ændret til at hedde stadsskoleinspektør. Var fra 1950 censor i engelsk.

Har gennem 20 år haft gode arbejdsår ved Varde skolevæsen, men måtte træde fra som 60-årig på grund af en hørelidelse.

Det kunne vel være på sin plads at fremdrage lidt fra arbejdsårene på Sct. Jacobi skole fra 1950–1970.

Fra 1957 og fremover kom den danske skole ind i en rivende udvikling, der betød en stor forandring med hensyn til, hvad der gennem årene havde været „god lov på bjerget". Ikke mindst „den blå betænkning" gav årsag til en hel nyskabelse, hvad angår skoleloven fra 1957 og fremefter.

Det vil føre for vidt at komme ind på betragtninger fra denne tid. Derimod skal blot berettes en lille fornøjelig fortælling fra de første 1950-år.

Det var ikke sådan dengang, som nu, hvor A-V-muligheder med lethed flyder fra de kommunale myndigheder til de forskellige skoler.

Skolen havde dengang besvær med at få tildelt moderne undervisningsmidler.

Så bestemte lærerrådet sig til at holde en skolebazar. Man opnåede den aftale med byrådet, at byrådet ville lægge lige så meget til, som man kunne få ind ved en sådan skolebazar.

Bazaren løb af stabelen i 1952. Der var etableret non-stop teater, tombola, skydetelt, fiskedam, salgsboder, restaurant og meget andet. Det hele varede en week-end og blev en fantastisk succes! Så vidt huskes omkring 8.000 kr. netto.

Og skolen kunne omgående blive ejer af: tonefilmanlæg, filmbåndapparater, båndoptager samt en transportabel skolescene.

– – –

Det sidste skud på skoletræet med hensyn til den lange række af skoleledere, der samtidig har stået som skolerepræsentanter for Varde skolevæsen indadtil og udadtil, er:

Olav Kjærgård. Han er født den 4. juli 1930 i Ringkøbing. Tog studentereksamen i 1950 ved Vestjysk gymnasium i Tarm. Lærereksamen fra Skive seminarium i 1956. Lærer i Ebeltoft fra 1956 til 1960. Derefter lærer i Skovsgård i Hanherred (Thy). Derefter skoleinspektør ved Lykkesgårdskolen i Varde fra 1967–1972. Ledende skoleinspektør ved Varde skolevæsen fra 1. april 1971 til 1. august 1972.

(Titlen som stadsskoleinspektør blev ændret til ledende skoleinspektør).

I medfør af de i disse år etablerede kommunesammenlægninger, blev

den ledende skoleinspektør nu i den situation, at han både skulle være chef for en skole og samtidig være administrator for alle de skoler, der nu blev indlemmet, når en del sogne blev flyttet til den nærliggende købstad. Ministeriet kunne se, at det mange steder under den ny ordning betød en alt for stor arbejdsbyrde for den ledende skolechef.

Herefter kom det så fra 1972 til at ligge på den måde, at man kunne dele det dobbelte arbejde i to stillinger, såfremt der i kommunen var mindst 15.000 indbyggere eller 2300 elever.

Da Varde storkommune lå over denne grænse, betød det: 1) at der skulle normeres en ledende skoleinspektør (med titel af skoledirektør) som helt var fritaget fra arbejdet ved en almindelig skole, 2) og udelukkende skulle tage sig af administrative opgaver. Det betød, at ledende skoleinspektør Olav Kjærgård fra 1. august 1972 forlod Lykkesgårdskolen og fik sit kontor i skoleforvaltningen, der kom til at ligge i Nørregade 21, hvor også det psykologiske skolearbejde fik kontor.

Med hensyn tid den skolemæssige udvikling i de senere år, blev der for få år siden opført en ny kommuneskole ved Ringkøbingvej (en nordre skole, der fik navnet „Brorsonskolen").

Efter kommunesammenlægningen har Varde skolevæsen ialt 10 skoler, så der er nok at se til for den ny skoledirektør.

Fra 1823 og til i dag har der altså været ialt 8 skolefolk, der har stået som skoleledere, og samtidig som skolerepræsentanter for skolevæsenet indadtil og udadtil.

ERIK HANSEN – EN VESTJYSK MALER

Af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø

Formanden for Esbjerg kunstforening, advokat Torben Permin, udtalte på foreningens sidste generalforsamling, at et godt billede ikke nødvendigvis behøver at være i museumsklasse. Det er korrekt, men et billede, der er i museumsklasse i dag behøver ikke nødvendigvis at være det i morgen. Esbjerg kunstforening har adskillige arbejder på magasin, arbejder, man nødig vil vise frem. Billeder, som både kunstforeningen og Ny Carlsbergfondet var begejstrede for for 30–40 år siden, men som tiden nu er løbet fra.

Det er vanskeligt at forudsige, hvilke kunstnere, der „holder" og hvilke af deres værker, der vil blive stående. Esbjerg-maleren Erik Hansen opnåede aldrig større bevågenhed fra kunstforeningen eller Ny Carlsbergfondet. Til gengæld kunne han glæde sig over en periodisk temmelig bred folkelig interesse for og forståelse af sin kunst. Han blev aldrig det store navn, der kom til at sole sig i anerkendelsens lysbad, men han opnåede mange mindre sejre, og selv om han ikke var i „museumsklasse", var han i hvert fald en redelig kunstner, hvis navn man – fra en vestjysk synsvinkel – ikke må forbigå.

Erik Hansen døde i december 1970, 56 år gammel. Hans sidste år var kunstnerisk og menneskeligt krisefyldte, men skal man forsøge at vurdere hans indsats, bør man ikke hæfte sig ved den tragiske afslutning, som bl. a. skyldtes manglende støtte fra kunstnerkolleger m. fl., men se på hans samlede produktion. Den er overordentlig omfattende og af en svingende kvalitet, men rummer så meget værdifuldt, at det kan undre, at man endnu ikke har fået taget sig sammen til at arrangere en mindeudstilling i Esbjerg, sådan som man i maj måned gjorde det i Ølgod storkommune, hvor ca. 80 Erik Hansen-billeder vakte betydelig opmærksomhed. – Takket være kunstnerens søster, Ruth Nielsen, er det dog nu muligt at få et indtryk af, hvad der blev præsteret ved direkte henvendelse til Erik Hansens hus.

Erik Hansen blev ikke en højtflyvende ørn i dansk kunst, men i sine bedste arbejder ragede han et pænt stykke op, og man kan kun glæde sig over, at stadig større kredse synes at få øjnene op for de væsent-

lige sider af hans maleri. Det er muligt, at denne kunstner vil være totalt glem om en snes år, men hans virke har – trods alle skævheder – bestemt ikke været forgæves. Det, man kan ærgre sig over, er, at Erik Hansen ikke fik flere skulderklap, mens han levede. Til sidst slap kræfterne op. – Her og nu må vi konstatere, at der var en kerne af reel personlighed i de bedste af hans malerier. Han var ikke den store fornyer, og af og til kunne det knibe med fordybelsen, men sorterer man fra, bliver der et anseligt antal væsentlige værker tilbage, og det er dem, vi bør holde os til.

Erik Hansen blev født i Esbjerg. Han blev uddannet som maler, men var allerede fra sin drengetid klar over, at det var kunstner, han ville være. I 1938 debuterede han på Kunstnernes Efterårsudstilling, hvor man også kunne finde hans billeder i 1939, 40, 45, 46 og 47. I 1952 blev han medlem af kunstnersammenslutningen „Kimningen". Samme år udstillede han på Ung Kunst i Rådhushallen, Århus, hvor han vendte tilbage hvert år til og med 1956. To gange deltog han i Foreningen Nordens vandreudstilling i Skandinavien. Endvidere afholdt han talrige separatudstillinger og deltog som gæst hos flere kunstnersammenslutninger. I de senere år var han en flittig udstiller på Humlum gamle skole. Han rejste en del og blev bl. a. meget inspireret af den kunst, der mødte ham i Frankrig. – Helt så betydningsløs, som hans modstandere har villet gøre ham til, blev han aldrig.

En opremsning som ovenstående vil for mange kunstnere være nok til at holde dem økonomisk flydende gennem et langt liv. På en eller anden måde slog de mange små blå stempler fra de censurerede udstillinger ikke til i Erik Hansens tilfælde. – Det lader sig ikke skjule, at han var famlende i bedømmelsen af sine egne arbejder, og det er muligt, at denne svigtende kritiske sans over for den personlige virksomhed har været med til at bremse ham. Det må også nævnes, at Erik Hansen havde svært ved „at sælge sig selv". Han afskyede enhver form for slåen på tromme til egen fordel, og lige så sprælsk han kunne være på et skøjtestadion – han opnåede at blive jysk skøjtemester ti år i træk – lige så ydmyg, genert og tilbageholdende var han, når der kom folk i hans atelier og ville se, hvad der foregik der.

Erik Hansen var først og fremmest maleren. Det, der betød noget, var at få sat noget på lærredet. Andet var ham som oftest uvedkommende.

Sin inspiration hentede han på Esbjerg havn, i det vestjyske landskab og gennem ihærdig læsning. Livet igennem var han optaget af litteraturen. Forfattere som Hemingway, Sandemose og den danske digter Gustaf Munch-Petersen satte adskilligt i gang hos ham, og ofte måtte læsningen give sig udtryk på lærredet.

Erik Hansen begyndte som traditionel naturalist. Senere arbejdede han sig frem i flere retninger. Han blev en til tider nærmest foruroligende kolorist. Han flirtede med surrealismen, naivismen og – med svigtende held – det abstrakte. Der kunne være en nærmest barnlig umiddelbarhed over hans penselføring og farvevalg. Dette barnlige fremtræder måske allermest tydeligt i hans kolorerede træskulpturer: De Gaulle med stor næse, glade tropefugle, knortede mandsskikkelser o. s. v. – Men lad os blive ved maleriet.

Erik Hansen blev den fabulerende gengiver af de travle hverdage på Esbjerg havn. De store skibe, de kubistiske godsvogne, vandet i havnebassinet og de mennesker, der levede af havet.

I sine landskabsbilleder kunne han periodisk blive helt Søndergårdsk. Han hold af at færdes på de brede marker, og utallige er de agre og bondegårde, han har foreviget. Som regel var det sådan, at han tog ud og „spionerede", måske gjorde han nogle skitser undervejs. Når han så kom hjem i sit højloftede atelier på Nygårdsvej, gengav han det sete med fri fantasi. Han kunne sætte forbavsende farver sammen, men klarede sig måske alligevel bedst, hvor han holdt sig til jordfarverne eller lod vinterens gråhvidt få den dominerende rolle på billedfladen.

Havnen og landskabet – ja, men altså også noget mere. Med årene blev Erik Hansen stadig mere litterær i sit maleri. Han følte trang til at fortælle historier, og han blev en billeddigter med adskilligt på hjerte. Lyrikeren Gustaf Munch-Petersen optog ham så meget, at han måtte lave et billede. Det blev ikke en illustration til et digt af G. M. P., men et billede af Munch-Petersen, den unge revolutionære, der faldt i Spanien under kampen mod fascisterne. Erik Hansen kendte kun Gustaf Munch-Petersen fra bøgerne, men hans læsning havde været så intens, at det ikke voldte ham større vanskeligheder at forestille sig denne digter og stridsmand, som han må have taget sig ud i den spanske kampsituation, kort før den afgørende dødbringende kugle blev afskudt imod ham.

Erik Hansen digtede selv en smule til skrivebordsskuffen, og der er ingen grund til at gå på jagt der, men den betydning mere drevne skribenters arbejder på den ene eller anden måde fik for hans maleri, bør man ikke forklejne.

Erik Hansen kunne fortælle om Hamsun, så man syntes, at han måtte have kendt ham, og det Hamsunske naturkogleri finder man flere steder i billedproduktionen. Hemingways noveller afstedkom bl. a. lærreder med gru og ensomhed. Ensomheden kendte Erik Hansen alt for godt selv, men Hemingways prosa kunne sætte den i relief for den spinkle vestjyske kunstner, der mere lignede en spansk tyrefægter end en billedmager. Kærligheden og den skuffede kærlighed fik Erik Hansen også portrætteret og – ja, man kunne blive ved. Der er en lang række af simpelt fortællende billeder fra havn og vestjyske landskaber, men der er også et betydeligt arsenal af mere eller mindre litterære historier i Erik Hansen efterladte selvskabte pinakotek. Og det var ikke blot den nyere litteratur, der kunne bringe ham til staffeliet. Også fra bibelen hentede han adskillige motiver. Et af hans bedste arbejder var måske den lidende Kristus på korset. Et værk, Erik Hansen selv værdsatte efter fortjeneste.

Når Erik Hansen, upåvirket af andre, gav fantasien frit løb, kunne han fremtrylle fugle og surrealistiske gys, kroscener og eksotiske stemninger, der lå fjernt fra den traditionelle forestilling, flertallet havde om et Erik H-billede. Et af hans mest ejendommelige malerier viser en turist foran Ribe domkirke. Erik Hansen har foralt, at det var en amerikaner, han havde set, og ham måtte han male med stor cigar og bowlerhat. Men bag den tilsyneladende velbjærgede amerikaner, ser man knokkelmanden. Dollars og bowler hjælper ikke det mindste. Døden kommer til os alle.

Noget egentlig filosofisk budskab finder man ellers ikke i Erik Hansens kunst. Han var dus med sine landskaber og med havnens facinerende miljøer. Han kendte en række forfatterskaber, der kunne sætte ham i gang, og meget af det, han selv oplevede, fandt også mere eller mindre camoufleret et udtryk i hans billeder. Han kunne være rapportør og han kunne være fabulant. Han var påvirket af bl. a. Søndergaard og Munch, men uanset om det nu var et godt eller et ringere billede, han præsenterede, var man sjældent i tvivl om, hvem der var ophavsmanden.

Billederne blev signeret med „Erik" – „E" – og „EH", men alt, hvad han frembragte efter 1945, røber Erik Hansen på godt og ondt uanset signaturen.

Erik Hansen var som menneske og kunstner en søgende. Han hævdede, at den største kunst er kunsten at kende sig selv. Han anså det for meget vigtigt, at det enkelte menneske så realiteterne i øjnene – det evnede han desværre ikke altid selv. Han var så følsom og sårbar, at den mindste modstand kunne virke direkte lammende. De sidste år blev meget vanskelige, netop fordi modstanden var så kompakt.

De sidste billeder, Erik Hansen frembragte, var ofte desperate eller skabt på rutinen. Det var som at slutte en hæderlig skrevet stilebog af med nogle store blækklatter. – Disse blæk- eller farveklatter bør ikke fordunkle det kustneriske eftermæle. Alle kunstnere fejler ind imellem, og Erik Hansens spildprocent er trods alt til at overse. Med flid og talent videreførte han en vestjysk malertradition. Der er faktisk grund til at være imponeret over, hvor meget han gav sig i kast med, og hvor meget der lykkedes – selv om han altså ikke kom på museum.

Maleren Erik Hansen, Esbjerg, ved et af sine billeder.

Æ SLAVER KOMMER

En historie fra 1848 fra den såkaldte slavekrig som jo i grunden hører med til krigen i 1848.

Fortalt af Kræn Pejsen – genfortalt af J. Carl Christensen på vestjysk buendmål.

„A sedder no li o kommer i Tanker om en lille Historre fra den ti ov, o hvis I hejsen bryjer Jer om o høer en, skal a da li fortæl en; a haar sjel hør en fortæl, o a ved et, om en er sand, men en kan godt væer et, o de er jo som han sejer Niels Lassen: en gue Historre, sjel om en er Løwn, er bejer som en ring, der er sand.

De waar enten i Waar hejer Riev, der haad di jo travlt mej o gyer Anstalter te o tej imued de hær Slaver, o di gjæk te Eksersids alle vogsen Kaael.

Djer Fører waar en Snedkermester i æ Bøj, for han haad van Underofficer i hans ong Dav, o saa mint di, te han waar den bedst te o væer Anfører.

Æ Snedker tov et grov alvorle, o han gjæk te et mæ en faale Mued, han skuld vies di hær forlæven Slaver, te de waar et saaddan o kom ilav mæ en gammel Soldaat.

Nu haad han en vogsen Dætter, som waar gue Venner mæ jen aa æ Svend o æ Værkstej, men de vild den gammel et ved av o sej, han vild ha, te æ Dætter skuld ha en ong Kjøvmand i æ Bøj, o de hær Kjøvmand rend der da ov bode tiele o silde, endda æ Pieg haad lat ham forsto, te hun sov helst, han bløv væk.

Men saa waar et jo, te de hær kom o mæ æ Slaver, de waar et saa gal en Ti for æ Snedkers Dætter o æ Svend, for den gammel fæk li mæ jet saa møj ant o tænk o, te han glemt hiel o sie atter dem, di kund ret pas djer kjæresterie, ilav den gammel han rend o skjermesieret mæ di ander Bymænd, for o fo dem udlæer te o tej imued æ Slaver.

De hær Kjøvmand waar et ret møj iløst for de Krigsvæsen, men for Skams Skjyld gjæk han jo da mej te Øvels op o æ Mærkenplads, lisom al di ander. Men saa waar et jen Daw, te ham æ Snedker-Kommandant, han kom i Tanker om, te der skuld sendes en Mand ud sønden for æ

Bøj, for o sie atter, hvudan de egentlig støj sej te mæ et, o om der waar noven, der haad mærket noved te æ Slaver. Da de waar en betroj Post o sæt en Mand o, vild han send æ Kjøvmand ud o den Tuer, o han haad snakket mæ ham om et om Avtenen, inden di gjæk hjem fraa Øvels, te han skuld astej næst Maaen tiele.

Æ Snedker, hejer æ Kommandant, hva en ska kaald ham, haad allere sørret for en Hest te æ Kjøvmand o ri o, den støj bunden ud i æ Goer, mæ Sajel o de hiele. Men hvem der et kom, de waar æ Kjøvmand.

Æ Snedker keg grov atter ham, de waar øver den Ti, han haad bestemt, o han skuld sjel astej ud te Eksersids.

Da der engen Kjøvmand vild kom, fæk han æ Savel spændt om sej, o vild sjel go hen o sie, hvur den gue Kjøvmand bløv ov.

Da han kom hen i æ Butik, spuer han æ Krambesvend, om hvur æ Mand waar hen?

Ja, de vest han et, men han haad sie, te han for noved sin waar gaven op o æ Lovt, o han waar ves et kommen nier igjen.

Æ Snedker saat ov op o æ Lovt. Han raavt o han keeg; men der waar engen Kjøvmand. Saa kam han te o sie, te der waar noved, der røer sej en bette Krumm hen i æ Dønge gammel Sække, der lo i en Krog. Han trat hans Savel og fuer hen o begyndt o raag op i de hær Dønge mæ en.

Li mæ jet er der jen, der rover: „Aa nej, lille, raaer Slave, la vær der o sto o stek mæ mæ di Savel, Du maa ta al de, Du vel, naar Du baaer vel la mæ i Fre!".

Da waar de æ Kjøvmand, som a baaer Skræk øver, te han skuld sendes ud o sie atter æ Slaver, waar rænden op o æ Lovt o haad pot sej. O nu troj han i hans Forskrækkels, te æ Slaver waar der allere. De wæest waar, te han haaed greven om æ Savel, som æ Snedker støj og ragt mej, o faat en slem Snit i den jen Haaend, saa æ Blo ræend nier ad ham, da han saa slokøret som en haldrovnet Hund kom kravlende ud o æ Lovt.

Æ Snedker skældt ud i stuer Maader, for han waar jo sjel en muede Kaael og kund et forsto, te ander waar et lisaadan. Men de bløv da tesist æ Kjøvmand for møj, han bandet o, te han vild et ha mæ de hær Krigsvæsen o gyer, hvudan de saa gjæk.

Æ Snedker rænd hjemad mæ de hær blodde Savel i æ Haand, o de waaer et manne Minutter, inden det waar ud i æ Bøj, te nu waar æ

Slaver der da, for der waar noven, som haad sie et, da han rænd mæ de hær Savel, som waar hiel rø a Blo.

Ilav han kom hjem, fuer han ind i æ Værkstej, o der sedder æ Svend o æ Dætter mæ hverandre om æ Hals op o en Høvelbænk. Men de lod snaaer te, at den gammel slet et lo Mærk te et, for han baaer fuer omkring o skjermesieret i en grov Ti.

Men, Herregud, hva er der da ve et, Faaer, spuer æ Dætter.

Saa fek di da æ Historre om, hvu muede æ Kjøvmand haad vist sej.

Æ Pieg waar et mier tunte, end hun strævt o hold mæ den gammel, og skjældt ud over de hær sølle Stakkel; hun haad nok tænt, te han waar ves et møj vaer, o hva hun kund sej.

Men hvem skal a nu fo send ud o si atter æ Slaver? sejer den gammel.

Hvis Du vil betrov mæ te et, saa vil a godt rie, sejer æ Svend.

Jah, de waar moskie et saa hiel tovele; o Æend bløv, te æ Svend smed æ Forklee, fæk en Øvs i æ Haaend, og saa rej han ud o sie atter æ Slaver.

Æ Pieg passet o o erre ve den gammel, te hun haaed endda snaar et tænt, te æ Kjøvmand waar saaddan en Kryster, o hva hun kund sej.

O Æend o et bløv, te da æ Svend hen o Attermeje kom hjem og kund fortæl, te æ Slaver waar da et li der ve, men di kund ves nok vintes om kort Ti, saa sejer æ Snedker: Du haar vist Dej som en brav Kaael, o et saaddan en sølle Pjalt som æ Kjøvmand her øver o den anden Sie o æ Gaaed, Du skal ha mi Dætter!

Saadan gjæk et te, at æ Kjøvmand bløv snødt for æ Snedkerdætter; o da de kom ud imeld Folk, hviudden en Kryster han haad waaen, gjor Folk saaddan Nar ad ham, te han kund et wær i æ Bøj, han sold æ Forretning, o rejst hiel fra æ Ejen; a trover, de vaar hiel øver o Øer en Stej. Æ Slaver kom jo et, men saamøj haad de hær Historrer da gjor, te de hær tov ong Minnesker de fæk hverander, hejsen kund et wal ha bløven gal nok for dem.

3 DIGTE
af Peter Vejrup

JULEKLOKKERNE

Juleklokker! Juleklokker!
Blidt I kalder, ømt i lokker
frem et Barn med Lærkerøst
i hver Voksens Bryst. –
Som paa Englevinger baarne
flyver eders lyse Klange
ud fra tusind hvide Taarne
over Jordens frosne Vange,
til de daler ned som Svaler
for tilsidst at smutte ind
i hvert Hjerte i hvert Sind.
Der de taler og befaler:
„Sorg og Kval – forsvind"!

Juleklokker! naar I runge,
stævner Gamle, stævner Unge
mod den sekelgamle Kirke,
hver og een i Højtidskoft.
Juleklokker, fro I malmer,
mens de gamle, skønne Salmer
bruser imod Kirkeloft.
Sødt forener eders Klange
sig med disse fromme Sange
for at stige mod et Rige
i det Fjerne bag hvert Stjerne,
hvor med Gammen de tilsammen
smelter ind – skønt født paa Jord –
i det store Jubelkor.

Juleklokker! Eders Færden
er en Naade i en Verden,

der er fuld af Had og Krig.
Eders rene, lyse Mæle
bringer til beklemte Sjæle
Freden . . . Freden uden Svig.
Se, hvor Naget og Bedraget
sovner ind ved eders Klang!
Se, hvor Lykken kaster Krykken
og bli'r karsk endnu en Gang!
Juleklokker! Sødt I lokker
Glæden ind i hver en Vraa.
Blidt I bøje mod den Høje
alle Tanker, alles Traa.
Juleklokker! Juleklokker!
Hvad vil mer I naa!

IKKE MERE

De store, store enge.
Det grønne, grønne græs.
Den duft, den duft, der strøg om høst
så lindt fra hø i stak og hæs.
De kåde lam, der sprang omkring
som hvide blink, som solskinsstænk
i alt det grønne, alt det blå,
hvori min barndom lå.

Den hvide, hvide strandbred.
Det blanke, blanke vand.
Den fjerne, fjerne horisont,
hvor bag lå eventyrets land. –
Og fra det hav en mild akkord,
en strofe af en vuggesang
så blid og fin som den, min mor
sang over mig engang.

Og disse milde lyde
fra liv og fugl i blæst.
Og dette vide syn, som var
mit blik en elsket hverdagsgæst.
Og denne lange, gule vej,
som bar så tit og vidt min fod
i hine fjerne, svale år,
da jeg var glad og god.

Ja, hine svale tider,
da jeg var lille dreng
og tripped ved min faders hånd
ud i den frodiggrønne eng.
Og det var forår, det var mildt,
og lærken steg så svimlehøjt,
og havet lå så stort og vidt
og blinkede så blidt.

Alt groede og groede.
Af fryd jeg sprang og lo.
Og jeg blev længe ved at le . . .
og det blev længe ved at gro.
Og høsten med sin le, sit suk,
sin segnen mindsked ej min fryd.
For jeg forstod jo ej at se,
at høst er død og ve.
– – –
De store, store enge . . .
hint hav . . . den gule vej . . .
– Jeg ved, at det er til endnu,
blot ikke mere til for mig.
Her stiger lærken ej så højt,
og her er græsset ej så grønt,
og her kan intet hav jeg se.
– Og jeg har glemt at le.

SPLINTER

Den sidste rose.
Den sidste rose,
som høsten mig gav
var hvid som sne.
Så stod den foran mig
og meldte mig ordløst
om alt, hvad der vented mig:
vinterens ve.

Den var som en kærte,
der tændtes en aftenstund
sent i høst,
for alle de døde,
for somren og somrens,
for alt det, som segnede
blidt og tyst.
Den visnede.
Bladene dryppede som snefnug.
Snart var den død.
En dryppende kærte,
der langsomt fortæredes,
langsomt – – længst sluktes
den sidste glød.

EN TILFLYTTER KAN OSSE BLIVE EN SLAGS VESTJYDE

Af S. Finn-Jensen, Varde

Hvorfor vil du som tidligere københavner bo i Varde? – Det er så langt væk'.

Hvem var det, der på denne mærkelige udtale så klogt svarede: „Langt væk fra hvad?". Sæt en passer på landkortet med Varde som centrum – et godt centrum – og læg så mærke til noget meget interessant, du er sådan nogenlunde lige nær på Ålborg, København og Hamborg, hvad man så ellers vil der, når man har det så dejligt i Varde. – „Langt væk fra hvad?".

Dertil kommer, at du er ganske overordentlig nær grænsen til Vesttyskland og til EF, altså der, hvor det kommer til at foregå, og du kan uden besvær køre lige fra Vestjylland ind i det nye Europa på få timer, og du har kun ca. 19 timers sejlads med DFDS dejlige både fra Esbjerg til Harwich, og et par timer efter er du i London, nemt og bekvemt for ikke at tale om Esbjergs smukke lufthavn (15 min. kørsel fra Varde), hvorfra du på få timer kan være over alt i Europa og på ¾ time i København – (Ja, ja, det er rigtig nok: hvad skal du der, der kommer du kun, når pligten kalder) – du kan også komme dertil, når du nu absolut vil til hovedstaden, med lyntog direkte fra Varde på ca. 4½ time.

Langt væk fra hvad?

Man bliver godt modtaget i Varde „Porten til eventyrets land" – hvor vort militær og flyvevåben, ganske vist, til trods for ca. 32.000 protestskrivelser, med folketingets velsignelse, gør deres bedste for at ødelægge herlige, skønne rekreative områder. Alligevel finder vi eventyret herude i Vestjyllands storslåede natur, selv om eventyret hist og her skæmmes af en ganske unødvendig, tankeløs og i visse tilfælde profitgivende forurening, som ansvarsbevidste politikere nu endelig i den elvte time er ved at få øjnene op for.

Men du bliver godt modtaget i Varde, og i Vestjylland i det hele taget, af et herligt, hjælpsomt og venligt folkefærd – som selvfølgelig – klogt nok, ser tilflytteren lidt an.

Folk kan jo være så ringe, så man må sige De til dem. –

Og så taler de heldigvis, stadigvæk endnu mange steder, det herlige

jyske tungemål, som gerne skulle bevares, et tungemål, der kan være svært at forstå, men som det er morsomt og interessant at lægge øren til.

Forstår du det ikke, ja, så må du lære det.

Og så har de lune herovre i Vestjylland, før du kender den jyske humor, med alle dens skjulte humørfyldte drillerier, ja, før ved du ikke, hvad der er humor. Prøv en dag, som jeg oplevede det, at stå ude på en mole, det var i Hvide Sande, og forsøge dig som lystfisker, alt imens en herlig type af en vestjysk bolværksmatros iagttager dig uden at mæle ét ord.

Så sker der noget, jeg fanger en lille sølle ulk, og idet jeg lander den på molen, træder han den ihjel med sine store gummistøvler, idet han siger: „Der fangede du en københavner".

Jeg lurede lidt på den og var dum nok til at spørge: „Hvad mener du med, at jeg fangede en københavner"?.

Han svarede med det lune vestjyske glimt i øjet: „Jo, for den er ikke til noget alligevel". – Sådan er de, herlige folk.

Eller købmanden, der kører til stranden søndag eftermiddag med kone og to store piger i førerhuset på sin lille åbne varevogn, og som ude ved stranden bliver stoppet af vor hyggelige og venlige, lokale landoverbetjent, der siger til ham: „Hør købmand, du ved godt, der her på siden af vognen står „2 personer" – ikke osse?".

„ Jo, jo", svarede købmanden igen med det lune jyske glimt i øjet, „det ved jeg godt, der står også „2 personer" på den anden side".

Jo, de er kvikke herovre.

Ikke mindst når de handler, og de elsker at handle, så var dig, her foregår det endnu med det gode gamle handslag, hvor et ord er et ord, og en mand er en mand, og hvor det godt kan træffe sig, som Kaj Munk skriver, at der sælges en trepattet ko i Guds navn, men herovre bliver man ikke snydt, har du ikke gjort en god handel, så er det ikke sælgerens skyld, han har sikkert været ivrig nok for at få en rigtig handel igen, med at købslå, næh, du har simpelt hen ikke været dygtig nok.

Jo, man befinder sig godt i Vestjylland, et dejligt landskab, som egnet og skabt for den meget vigtige part af vor tilværelse, der hedder fritiden, her er alt, hvad man har brug for i sin fritid, nok af plads og frisk luft, ligemeget hvad din fritidsinteresse er, så er her alle betingelser, ja, selv en idyllisk havn har vi i Varde, som med tiden vil blive udbygget,

og blive et virkeligt eldorado for sejlsportsfolkene med sejlads op ad Varde å og ud i Ho bugt med sejlads til Fanø, og så de strande, vi har lige uden for døren, ja, Europas bedste badestrande med internationalt publikum.

Jo, jo, kom til Vestjylland, til Varde, blomsternes by, som både den menige borger og byens vise fædre gør sit til at gøre til en festlig by – Vestjyllands centrum.

Der er noget, der hedder „lune jyder".

Det luner at være blandt jyder.

NØRHOLM – I TORNEROSE-SLUMMER

Af Viggo Hedegaard Thomsen, Risskov

– Når man, som oftest altfor ilsomt, har gennemkørt den skønne ådal ad landvejen fra Vejle, vestpå mod Varde, har nikket farvel til herregården, Haraldskjær, der gemmer sig i al sin grønhed ved åen, har overvundet de vidtskuende bakker over Kjærbølling til Bredsten, ja, så står det også klart at man, med viddernes og granhegnenes omend nokså veldyrkede markflader fremefter, – har lagt den østjyske herregårdskultur bag sig.

– Og dog, blot et halvthundrede kilometer, stadig mod vest, ledes vi ad Varde å, frem til omgivelser og natur, der varsler om noget kommende med aura af fortid.

– Vi er nået til herregården, Nørholm, ude ved Sig, én af det vestjyske herregårds-triumvirat, der, sammen med Lønborggård og Nørre Vosborg, præges af tilhørsforholdet til store å-vandløb, alle på vej mod Vesterhavet.

– Selvom Varde å har sine østlige kilder i egnene vest for Jelling, er det dog helt herovre i Horne herred, den manifesterer sig mere storladen, mere magtfuld. Yppige bugtninger og drej danner her et frodigt engstrøg, ved hvis bredder vestjyske storgårde i tidlig tid fremstod.

– Ældst og betydeligst blandt disse var Nørholm, hvis dårende beliggenhed virker næsten overvældende selv på den, der ellers skulle være fortrolig med Vestjyllands noget flade ensformighed.

Det kunne synes som Varde å på sin stærke ryg har ført et stykke af Østjyllands skovkældte bakkedrag med sig og aflejret det her, få kilometer øst for Varde, forinden dens forening med havet.

– Lunt og godt gemmer Nørholm sig her i sin dal. Skærmet mod vestenvinden af park og skov. Åen slynger sin bløde kølende arm om det skønne hus og den prydelige have. Varde å, den røde tråd i Nørholms historie, åen, der driver den pittoreske vandmølle og vander de omgivende side enge.

– Nørholm træder ind i sin florissante epoke i 1700 tallets midte i slægten, Teilmanns besiddelse. – Andreas Charles de Teilmann (adlet 1751) besad Nørholm i 40 år og står vel som den markanteste iræk-

ken af ejere. Som fremragende landmand drev han, i sin tid, den vestjyske herregård stærkt frem. Han merglede, opdyrkede hede, afvandede kolde sure enge, samt påbegyndte tilplantningen af de lettere jorder, der nu er prægtig skov.

– Efter at have opført de pittoreske rørtækte avlsbygninger, som en ildsvåde i 1954 lagde øde, efter at de, i omved 200 år, havde gavnet og prydet den gamle vestjyske herregård, – gik etatsråd Teilmann igang med opførelsen af den lille, skønne ny-klassicistiske hovedbygning, vi ser i dag. Det hævdes, at opførelsen af det arkitektonisk velafstemte byggearbejde, udførtes efter bygherrens egne anvisninger.

– Den dybe gulstensbygning, med høj kampestenskælder er afdækket med stort blåt mansard-tag. Facaden er rigt behandlet med bred midter-risalit, samt smalle risaliter, prydet med rustikfugede pilastre. Midterpartiet understreges kraftigt ved den våbenprydeded fronton, og hovedindgangens store sandstensportal, med bygherrens, alle dage, gældende fyndord, indskrevet: „Tag immer noget for til Næstens Nytte/og lev som den, der skal imorgen flytte!" – Stedets usædvanligt smukt lagte kørestensbro, der strækker sig gennem hele den oprindelige avlsgård, understreges især af et smalt midterfortov, lagt i aflange, grå og røde, Ølandssten. – Soliditet og harmonisk skønhed præger dette enestående vestjyske herresæde, ude som inde. En moderne, mere hensigtsmæssig end just romantisk, avlsgård har afløst hvad der, for snart en snes år siden, gik op i flammer.

– Etatsråd de Teilmann, der forblev ugift, oprettede i 1790, få måneder før sin død, – Nørholm med tilhørende hovedgårde, tiender og fæstegods, i alt 878 tdr. hartkorn – til et stamhus for slægten Teilmann og Rosenørn. Ifølge fundatsens bestemmelser var arvefølgen cognatisk, d. v. s. at der arvedes på spindesiden, sålænge her var kvindelige slægtninge, stammende i lige linie fra fundators forældre. Derefter kunne det tiltrædes af hvem som helst, blot vedkommende nedstammede, ægtefødt, fra grundlæggerens forældre. – Dog med undtagelse, at „ingen, være sig mand eller kvinde, hvis opførsel vitterligen er ryggesløs, slet eller lastværdig, kan blive ejer af dette Stamhus".

– Fire descendenter, tre kvindelige og én mandlig, afløste hverandre efter stifterens død i 1790, som besiddere af stamhuset, Nørholm, under navnet, Rosenørn-Teilmann. – Og om dem alle kunne siges, at de

i høj grad efterlevede etatsråd de Teilmanns manende indskrift over døren til det hus de overtog: „Tag immer noget for til Næstens Nytte . . ."

– I 1879 arvedes stamhuset, Nørholm af frk. Ingeborg Christiane Rosenørn-Teilmann. Hun fortsatte sin afgangne fars plantningsarbejder og opførte en del af de, endnu stående, bygninger efter faderens plan.

– Frk. Rosenørn-Teilmann blev stamhusets sidste besidderinde, idet Nørholm, i henhold til loven af 1919 om stamhuse og fiddeicommisérs afløsning, – overgik til besidderindens fri ejendom, november 1922. Efter at have besiddet Nørholm i 50 år døde frk. Rosenørn-Teilmann i april 1929.

– Det afløste stamhus og successor-kapitalen gik til en sidelinie af slægten, baron F. Rosenørn-Lehn, Rössjöholm i Skåne, der enkelte gange om året inspicerer sine danske besiddelser, nær Jyllands vestkyst.

– Mens tidens hjul drejer, blunder Nørholm i sin Tornerose-søvn. Hist og her vidner et porthjørne med hvidgrå mørtelstriber mellem de røde hjemmebrændte sten om Nørholms gamle ladegård, der engang var. Den lange sydlænges ydemur står igen som fundament for et bladhang af frodigt voksende humleranker og andre slyngende vækster. Ved opkørslen til hovedbygningen, under en kort allé af himmelstræbende linde, glider, hviskende Varde å. Ikke som en stillestående andemadsgrøn voldgrav, som de kendes. Men som en klukkende strøm af vand fra kolde friske kilder fra dens vej over hovedlandet.

Om forfald i egentlig forstand kan her ikke tales. Enkelte af de skiferlignende flade sten i hovedtrappen, såvel som nedgangstrappen til haven, rokker på grund af bortsmuldrende bindemateriale.

– Som en roligt slumrende skønhed dvæler denne bolig, der engang gav rum for mennesker fra 1'encien regi'me – dybt i sig selv og sine minder. Hviler i dårende højsommerdage, mellem midsommer og høst, den yppige tid, hvor alt åbenbarer sig i frugt og fylde.

– Opkørslen fra broen over åen under de blomstrende sødtduftende linde, flankeres af svære udhulede granittrug. Måske er det de solide saltmadsfade etatsråd de Teilmann lod opstille til brug i husets sulekælder. En rundgang om huset ad den varmeglatte stenbro, der gir' genlyd i den næsten larmende stilhed om os, hensætter den besøgende til en helt anden tid, den „forgångna"! I et hjørne under bladhanget mø-

der os en granitkumme, over hvilken et mørknet, vejrslået malm-fantasihoved gir' vand med den trynespidse mund.

– Vi følger vejen om den tidligere herskabsstald og videre, langs havemuren. En kraftig rødstenshjørnepille, der engang bar porten ud til den op til haven stødende eng, – står tilbage som en talende ruin fra en større tid, en tid af værdighed. Engens blomsterånde fra mjødurt, læge-baldrian og engmynte blander sig med hegnets endnu blomstrende hvidgule skærme af hyld. Herfra ser vi den maleriske gamle vandmølle, nyrestaureret, som den eneste af sin slags mellem Limfjorden og vor landegrænse mod syd.

– En frønnet, halvt tillukket fjælledør gir' let efter, og med ét befinder vi os i en gammel herregårdshave, der syntes som uberørt af menneskehånd, somren igennem.

– En storkerede på én af hovedbygningens skorstene, ovenikøbet beboet, må dog siges at være karakteristisk for dette sted, omgivet af engdrag og å-omfyldte agre.

– I sin „topographiske Beskrivelse, Anden Udgave, 1879", giver I. P. Trap, i sin beskrivelse af herregården, Nørholm, et lille stålstik, „trykt i Texten", anføres om det. – Dette stålstik, der synes at vise tilbage – til 1800-tallets midte, viser et skønt anlæg i udtalt fransk stil, med busketter og blomstergrupper. Et selskab i tids-typisk påklædning, damerne i krinoliner og herrer i diplomat og høje hatte, – flankerer stålstikkets midte, med den palælignende hovedbygning som velafstemt baggrund.

– I dag er anlægget der falder, nedfra hovedbygningen, i to terrasser, overalt bevokset med græs. – Dog må to anseelige rhododendron-grupper, i anlæggets midte, virke fascinerende under blomstringen.

– I parkens nederste del, på fremtrædende plads, er i 1890, af den sidste stamhusbesidderinde, rejst en anseelig granitsten med broncemedaillon af det, i 1922, afløste stamhus's stifter, A. Ch. Teilmann.

– Det begyndte at aftne. Undervejs, ad den smukke kørebro, til bilen, hæves langsomt den fortryllelse, der har ombølget os på vor vandring i denne verden af slumrende fortid.

– For os, i dag, står Nørholm tilbage som monumentet over en stor slægt og dens skæbne. Men tillige som et vidne om et blomstrende herregårdsliv, forhen, også i Vestjylland.

I SKOLENS TJENESTE

Af lærerinde frk. Jenny Christensen, Varde

Fra min tidligste barndom har jeg haft en svaghed for skolegerning; altid skulle vi lege skole, når jeg havde noget med arrangementet at gøre, og jo mere uartige og opfindsomme med hensyn til grove løjer, jo morsommere blev legen. Når man så fik lov at udstrække den leg til en livsgerning, så kan man da vist ikke ønske mere og bedre.

I 1927 stod jeg med det eftertragtede papir i hånden – et eksamensbevis, der gav én ret til at undervise i den danske folkeskole på alle forskellige alderstrin. Men et embede fulgte der nu ikke med i 1927, det tør svagt antydes. En stærk overproduktion af lærere gjorde ansøgningerne ret problematiske, man søgte på stribe uden at stille fordringer af nogen art. De magre vestjyske vinterembeder havde op til 200 ansøgere, og i den skoleform gjorde mange unge lærerer deres første erfaringer. Jeg mindes nu aldrig, at jeg tvivlede på, at der et eller andet sted i verden nok skulle være en lille katederstol til mig, men konkurrencen var faktisk hård. I slutningen af 1929 blev jeg imidlertid kaldet som timelærer ved Jacobi skole i Varde.

Unge lærere af i dag fatter nok ikke den lykke og taknemlighed, der overvælder én, når man har vundet „det store lod" i livets lotteri, men jeg ved, at jeg havde det som Jeppe, der kneb sig selv i armen for at blive klar over, om dette var virkelighed. Når jeg gik op ad den brede trappe i bygningen, hvor min lille II kl. holdt til, da var der noget med klokker, der ringede! – Og det blev så til arbejdsfællesskab med Varde skole og alt, hvad den stod for gennem snart 40 år.

Måske står de første år og de første indtryk stærkest, der er noget stort i at kaste sig ud i opgaverne, engagere sig hedder det vist i dag, både i skoletid og fritid. Skolen var på det tidspunkt ikke større, end man kendte hinanden, kom hinanden ved, både lærere og elever. Mange faglige emner blev drøftet i frikvartererne derude på „traverbanen„ eller nede i det elendige lille kælderum, der bar navnet af lærerværelse, men der var hygge og fest og ofte skæg og ballade, når vi samledes om den kande kaffe, som et par 7. klasses piger bryggede til os, men hverdagen blev undertiden afløst af fødselsdagsfest med hvide duge og

luksusmad; her mødte vi vore unge lærerkoner, der smurte rundstykker med rullepølse og skar kringle til – jo, det var tider!

Ja, fester var vel et kapitel for sig i trediverne. Pengekassen, altså den offentlige kasse, var dengang et lukket område, og havde lærerpersonalet fostret ekstravagante ønsker – da hed det aldrig krav – ja, regnedes det for ganske relevant, at vi selv skulle skaffe pengene til opfyldelsen af disse ønsker. Lysbilledapparatet var vist det første, og til det formål arrangeredes en vældig fest, så hele skolen stod på den anden ende. Der var underholdning af enhver art, og i gymnastiksalen blev der solgt pølser, sodavand og æbleskiver; lærerpersonalet gik i døgndrift, men den slags har altid givet bonus til fællesskabet. Og måske var det ønsket om et klaver til sangundervisningen, der satte frk. Therkelsen og jeg ud på de skrå brædder – tre aftener i træk agerede vi tante I og tante II i Gustav Wieds „Skærmydsler".

I dag foregår bevillinger til nyanskaffelser vist på en anden måde, men jeg afstår fra at drage sammenligninger.

Se, dengang var en lærer en betydningsfuld person, det var før ordene autoritet og disciplin havde fået slagside! da nejede småpigerne, og drengene rev kasketten af hovedet, når de mødte deres „frøken" på gaden, man oplevede endda at pigerne nejede på deres cykel – det var næsten ikke til at bære! Ja, nu falder de små muntre episoder over hinanden.

Niels spørger: frøken, skal du have små til april? Denne replik var ganske almindelig, idet skoleåret begyndte til den dato, og dog kan spørgsmålet måske trænge til en smule forklaring for den, der ikke er inde i datidens skolejargon. Niels fortsætter nemlig: Ja, for mor siger, at vore tvillinger ikke skal i skole, før du skal have en første klasse. En stor og ubegrænset tillid at møde. Dog tilliden var ikke altid lige fuldkommen, hvad følgende lille erindring siger noget om. I de år gik Claus Eskildsens lydmetode sin sejrsgang over vore skoler, og min lille første arbejdede også efter hans principper, men en skønne dag stod Grete, stram og barsk med hænderne i siden og skrævende ben: Frøken, min far han siger, at hvis du ikke snart lærer os bogstaverne, så må han til det! Jeg husker også, at min tillid til undervisningens store betydning en dag fik et knæk. Vi havde diktat i II klasse, og Lis var i skole første gang efter et ½ års sygehusophold, men hvad sker, Lis var den eneste,

der havde alle prøvediktatens ord korrekt stavet! Slige morsomheder havde man rig lejlighed til at notere. Og hvem husker ikke vore weekend til Hyllerslev, hvor spejderhytten dannede rammen om vort ophold. Pigerne sov på rad i hytten, mens drengene tilbragte natten i fru Vehrenbergs lade, adskillige sokker og underbukser forsvandt i høet, så man må håbe, at køerne har kunne fordøje den slags. Et år var stråtaget med støv og skidt fra det forrige århundrede blevet fjernet fra den ene side af huset, og vi fik lov at flytte hele dyngen – eller mon vi skulle brænde det? Ungerne var sortstrimede af sved og snavs, men hvor de morede sig!

Dengang tog en lærer sig også lidt mere af børns opdragelse, det var endnu ikke gået op for os, hvilken forbrydelse det var at påvirke – i dag hedder det vist indoktrinere! Jeg gik i hvert fald i krig mod børns bandeord og grovheder, og min lille klasse gik i øvrigt op i ethvert forslag om, at vi hver mandag i bibelhistorietimen skulle gøre op, hvordan det var gået med den sag i ugens løb. Interessen svandt nu betydeligt, da det gik op for dem, at det var ikke de andres bandeord, de skulle holde tal på, men deres egne; de gik dog også der til biddet, og N. P. sagde med hovedet lidt på skrå: Der kan slippe en fra mig, når der sådan falder noget tungt ned på mine tæer. Jeg tror nu, samtalen mundedede ud i, at så kunne det vist også undskyldes.

Efterhånden faldt mine timer vel mest hos de ældre elever, som dansklærer i realafdelingen. Her forsøgte vi at udmønte nogle af de rigdomme, der findes i den danske litteratur, vel ikke altid med lige stort held, men det var trods alt et dejligt fag.

40 år er lang tid, og skolens ydre rammer ændredes, indholdet af undervisningen gennemgik også forandringer, men børnene? De blev pæne i tøjet, allesammen rene og soignerede, men ellers er børn vel ens til enhver tid! Det er et plastisk, fintfølende materiale. De fatter ganske instinktivt, om man kan lide dem, og er båndene først knyttet, så har de en ubegrænset evne og vilje til at tilgive de fejltagelser, som en lærer altid vil gøre sig skyldig i. Der kan siges meget klogt om en lærers kvalifikationer, men mon ikke hans vigtigste kvalifikation er den, at han kan lide ungerne, både duksetypen og dem, der mest er oplagt til skæg og ballade, for vi har vel brug for dem i tilværelsen – begge slags.

OKSBY OG BLÅVAND FRA ÆLDRE TID OP TIL VORE DAGE

Af fhv. strandfoged Hans Cornelius Jensen, Blåvand.

Tager man vejen ud gennem Blåvand, kan man vanskeligt tænke sig, at den tørre jord en gang har været god agerjord, men efterhånden som havet er kommet nærmere, er jorden tørret ud, så ingen afgrøde kan trives til modenhed.

Jeg tjente hos min svoger på strandfogedgården sommeren 1905, da havde vi tre agre med rug vest for gården, men rugen blev sveden før kernen var rigtig udviklet, jeg tror ikke, der har været sået korn siden. 50 år før var rugen så svær samme sted, at en høstkarl kunne give to opbindere nok at bestille. Der var endnu i 1905 50 køer tilsammen på ejendommene i Blåvand, men efterhånden som de besiddende har nået aldersgrænsen, blev ejendommene nedlagt, og bygningerne solgt til sommerbeboelse, nu er det kun på strandfogedgården, der findes lidt landbrug.

Bortset fra Skallingen er den daglige højvandslinie op til Benknolde ikke forandret stort de sidste 70 år. Det er først fra Benknolde og op mod Oksby og Blåvand, at strømmen rigtig sætter ind. Var der ikke blevet sat høfter ud for Oksby i trediverne, havde stranden nu ligget flere hundrede meter inde i landet.

For hundrede og halvtreds år siden var der større havbugt mellem Skallingen og Blåvand. Ud for Sønder Oksby lå Hvidbjerg, og Blåvand strakte sig også meget længere ud, hvor der nu er hav. Der fandtes også for et hundrede år siden en høj sandrevle ud for Blåvand med en stor sø indenfor, men lidt før århundredskiftet havde havet taget begge dele, og indtil nu er der yderligere gået en 4–500 meter i havet ud for det vestlige Blåvand.

I 15–1600-tallet var der sejlads helt op i nærheden af Oksby, Skallingen var en halvø landfast med Oksby, men under stormflod overskylledes den flere steder.

Efter sagn skal skallingen i sin tid være solgt til Ho fra Oksby. Folk i Oksby gik op i fiskeriet den gang, men i Ho var der enkelte skippere, som, når de blev kede af grønlandsfarten, slog sig ned på en ejendom, og de skulle jo nok være der, hvis der var en lejlighed til at udvide horisonten.

Klitterne længst ned ved Grådyb skal være fremkommet ved at Bakken Hansen og en mand fra Ho gik ned til Dybet for at skyde sælhunde, og for at have noget at ligge i dækning ved, tog de et par knipper halm med oppe fra Højknolde, og med den sandflugt, der kunne være i den tørre tid, dannede der sig snart klitter, blot der var lidt til den første begyndelse.

Der, hvor vejen fra Ho går til Skallingen, var der i 1902 kun 50 meter med lidt grøde uden for havnegrøften, resten var sandflade ned til Dybet.

I dag er det hele en grøn slette, en stor forandring i løbet af kun 70 år. Indtil anden verdenskrig bjergedes meget hø på Skallingen, nu anvendes arealerne kun til græsning af kreaturer og får.

Før den store sandvandring i 15–1600 lå der der et udskibningssted og fiskerleje sydøst for Oksby kaldet Sønderside, der var også en del landbrug længere mod øst, men da sandflugten ude fra nordvest nåede Sønderside, måtte den fortrække længere mod øst, men kun for en kort tid, så nåede sandet også dertil, og så var det slut både med udskibning og landbrug, dog var der for godt 100 år siden så meget vand, at lægterne fra Fanø kunne gå op ca. 500 meter vest for Skallingen, det var efter saltet fisk, og det kunne også være gods fra strandede skibe, der var blevet udsat og sejlet til Fanø, og så skulle ladningen sejles dertil og indlades i skibet igen, således skete det med en fransk brig, som strandede ud for Blåvand i 1855.

At det er sandflugten og ikke stormfloden i 1634, der ødelagde Søndreside, er der beviser for, en stormflod kan nok lave ulykker, men den ville ikke have ødelagt sejlløbet så fuldstændigt. Nej, sandflugten er først standset, da den er nået vandet, og da man kan tænke, at staten ikke den gang har været bedre end nu, altså først at gøre noget, når skaden er sket, at sanddæmpningerne har taget sin begyndelse, i mellemtiden kan flod og ebbe have udjævnet det udflydende sand i sejlløbet.

Efter at Sønderside var ødelagt af sandflugt, begyndte beboerne i Oksby og Blåvand at fiske fra åben kyst, det var omkring 1650 og nåede vel højdepunktet 1870–80, da var der 10–12 bådelag. Fisken blev saltet og tørret, det kunne også ske, at de solgte deres fangst til Blankeneserne, det var konenene glade for, så slap de for arbejdet med fisken, og det gav også en uventet skilling, som det var smået med i de dage. Blan-

keneserne var tyske kuttere, hovedsagelig fra byen Blankenese, de havde en besætning på to mand og en dreng, og fiskede her langs kysten forår og efterår. Når det var uroligt vejr, gik de ind i Skallinghul i læ.

Indtil 1885 var fiskeriet hovederhvervet, men så tog det af, for i midten af halvfemserne helt at holde op. (Blankenesernes tid var sidste halvdel af 1800-tallet). Nogle mente det var det tiltagende fiskeri fra Esbjerg, der var årsag, men med den lille flåde og de redskaber, kunne det ingen betydning have. Nej, hvad der ødelagde fiskeriet, var de store flåder af engelske damptravlere, de kom ret i brug i halvfemserne, før var det smakker, der fisked med deres travl omkring Hornsrev, og de kunne ikke gøre stor skade.

I 1906, mens jeg fiskede med en Esbjerg-kutter, talte jeg en morgen 50 travlere nord for Slugen, det kunne nok gøre indhug i fiskebestanden. Følgen blev også, at efter nogle års forløb var det tyndet sådan ud i visse fiskearter i Nordsøen, at travlerne måtte søge andre fiskepladser.

Det blev en hård tid for mange, da fiskeriet holdt op, værst var det for de små husstande. Der kunne endnu fiskes fladfisk nok til husholdningen ved vådtrækning, det var jo altid en lille hjælp. Arbejdet hos bønderne gav ikke meget i rede penge, som det var småt med, men så fik arbejderen et stykke kød eller flæsk med hjem, og så var begge parter tilfreds.

Før i tiden kunne der også være fortjeneste ved strandede skibe. I 1874 var der tre skibe: Esperance ud for Svenskeknolde ladet med stykgods, Pennelope ud for Benknolde og Kunigunde på vester side ladet med pommerske bjælker. Min far og en nabo gik ned til Esperance, der bød de en daler, men så tog de om på vester side til Kunigunde, der fik de en specie (4 kroner), en uhørt dagløn den gang.

Der var også 20 mand, der havde ravkort, altså eneret på at samle rav, som mod vederlag skulle afleveres til strandfogeden, selvfølgelig var det kun det dårligste rav, strandfogeden fik, det bedste solgtes underhånden, sådan et kort kunne nemt misbruges. Ved pålandsvind kunne folk bortvises fra stranden. En dag, det ikke er ravvejr, møder tolderen en af disse ravsamlere og udbryder: „Nå det er en af de tyve", det kunne jo forstås på to måder. Omkring 1870 blev det enhver tilladt at samle rav.

Det var et hårdt slag for Oksby og Blåvand med den store druknеulykke i 1843, hvor 23 mand ved forsøg på at hjælpe et nødstedt fartøj druknede, men det førte med sig, at der kom en del dygtige bønder her ud inde fra landet, det var en nem måde at komme til en gård, der var 18 enker, og de blev gift på nær et par stykker, der var vist kun i et tilfælde, det ikke gik så godt, det var en gård i Vandflod, karlen var fra Vrøgum og havde været ved livgarden i 7 år, en flot soldat kunne de udskrive til ekstra tjeneste den gang, efter de kolde vagter kunne de gå over i en kælder og købe en snaps, og det var blevet karlen, Hans Adsen Jessen, som han hed, der her havde fået sin skæbne. Da folk kunne se, hvad vej det gik med gården, blev han gjort umyndig, gården solgt og pengene sat hen under formynderskab. Man flyttede over til Blåvand i et lille hus.

Han sagde, når han havde fået rigeligt at drikke: „Stedet kvit og frit og penge på rente", det passede jo også godt nok. Han omkom på en tur fra Vejers til Blåvand, de fandt hans skelet i klitterne et par år efter, han genkendtes på benklæderne.

Der boede den gang til leje på strandfogedgården i Blåvand en strandkontrollør og sandflugtskommissær, kammerråd Groos, han var også med på havet bemeldte gang, han var i samme båd som min bedstefar i Blåvand, de kom i land på vester side. Groos indførte og såede savat (eller søvat) på Skallingen. Savat ligner fine hjelm. Der blev også uddelt bukketorn, som mange steder endnu findes ved de gamle gårde.

Senere kom en kontrollør Horne, han var fører for hæren, der skulle modtage de rendsborgslaver, som det hed sig kom hærgende op gennem Sønderjylland.

Mændene var tilsagt at møde ved den gamle kirke samt medbringe våben, de som ikke havde bøsser måtte finde noget andet så som en le på en stang, min bedstefar i Blåvand havde en høtyv på en stang (i grunden et grimt våben). Da de nu var opstillet i en række, viste det sig, at der var to, der havde fået for meget at drikke. Horne udbryder så barsk: „Ud af geleddet store bonde tillige med Peder Andersen", den bemærkning holdt sig så sent som til min drengetid.

Da der ikke var så megen eng til nogle af ejendommene i Oksby og Blåvand, var der nogle, der lejede høslet på Skallingen, det begyndte vist omkring 1850–60, der kørtes langs stranden ved lavvande, da vejen

over Skallingsand og Ho var dårlig i den tørre tid. Den første dag, man kørte derned, samlede man nogle fiskekasser og brædestykker til et lille hus, man gravede ud til ved en knoldside, man overnattede jo dernede en nat eller to, vejen var jo lang, og så fik trækdyrene også godt udhvilet, man havde også en pose tør lyng og en trefod med, så man kunne koge kaffen, sådan gik det til omkring 1920, da blev klitterne ude ved Grønningen beplantede, samtidig blev anlagt en vej og med god vilje fra skovvæsenets side kunne man nu køre langs grønningen til Oksby, og så var det slut med at køre strandlangs med læ.

Sidst i tyverne kom slåmaskinerne i brug, og så var der ikke mange, der overnattede mere. Bortset fra det første år gav det mere hø med slåmaskinerne, der ikke gik så nær bunden som leerne. Nu var der noget til at holde på den aflejrede slik, når floden gik op over engen, der blev bjerget hø på Skallingen til midt under sidste krig, men så lagde tyskerne miner, og nu bruges Skallingen kun til græsning af kreaturer og får.

Det var vist i 1933 Skallingen blev udskiftet, så hver fik sit engstykke, før gik det på skift. Den var inddelt i ni Roder, og der var en 5–6 mand om en Rode. De var så nede at skifte otte dage før høsletten begyndte, nu efter udskiftningen kunne man slå efter lejlighed, dog måtte man ikke efter 20. august, den 24. august, altså når fåremarkedet havde været, fik får og kreaturer adgang over det hele.

Lige så trist Skallingen kunne være den sidste del af høsletten, lige så skønt var der, når man begyndte i midten af juli, da stod blomsterne i deres fulde flor, ja, hvor kunne en sommermorgen dernede være skøn. Indtil 1890 var der fem steder Skallingen blev oversvømmet under stormflod. Slunden vest for Store Benknolde blev lukket lige før århundredeskiftet og i trediverne Skomagersletten, de tre andre længere mod øst er også lukkede nu.

Den hårde nordvestgående strøm har i mange år været hård ved kysten øst for høfte 11, men i stedet for planmæssig tilbagerykning, er man nu begyndt at sætte rishøfter, det betyder, at sandet bliver på forstranden, så kraften tages noget af bølgerne under en storm.

Hvornår Sct. Enders Kapel, som har ligget ud for Øster Oksby, er forsvundet, er der ingen beretninger om. Ifølge pastor Andreasens forskning var stormen i 1634 det længste, han kunne følge, da var der

intet kapel, men ved gennembrudet af den store grusbanke, hvor kapellet har stået, var mange grave kommet til syne.

Indtil sidste halvdel af 1800-tallet blev strandligene begravet ved kapellet, uden at komme i kiste, men så var der en mand, der tømrede en kasse sammen af rå brædder til et strandlig, han havde fundet, og siden den tid kom de i kiste. Det er nemlig da kapellet er forsvundet, at folk i Oksby er gået sammen med Vejers, Mosevrå og Bordrup om en fælles kirke i nærheden af, hvor den gamle kirkegård nu ligger. I 1716 var der syn over kirken, og da kom de til det resultat, at træværket var så brøstfældigt, at det ikke kunne repareres, da det samtidig var slemt med sandflugten, blev kirken flyttet lidt mod sydøst, hvor den gamle kirkegård nu ligger, der var det også ved at mærke flyvesandet, men så blev klitterne dæmpet.

Kapellet er nok fra den tid, da der var sejlads helt op til Oksby. Så har sandflugten ødelagt udskibningsstedet, som så er flyttet længere mod øst til Sønderside. Ja, som før nævnt, er der tydelige beviser for, at det er sandflugt, der har ødelagt sejladsen til Oksby og ligeledes Sønderside.

Min mor, som var født i Blåvand 1845, kunne huske de sidste helt nøgne klitter vistnok Overmandssande. De blev dæmpede under ledelse af en overklitfoged Christiansen. Han mistede livet på Langli Sand den 3. marts 1877.

Det var skik den gang at folk fra Oksby og Blåvand om eftersommeren, drev deres ungkreaturer ud i Vestermark og Karlsmersk. Der gik de løse overalt også i de ny tilplantede klitter, det kunne overklitfogeden ikke tolerere, og følgen blev, at kreaturerne skulle holdes væk fra de ny tilplantede arealer, hvad man skulle synes var helt i sin orden, men beboerne blev forbitrede og lavede en smædevise om ham. Jeg husker ikke visen, men omkvædet lød: „Ud af Oksby jage alle sine dage".

Nu er der ingen hvide klitter mere bortset fra de yderste havklitter, og de bliver også holdt i tømme nu.

Oksby, den 6. marts 1971.

„EVENTYRETS LAND"

Eventyrets land er ikke bare et moderne turist-slogan for at fremhæve et landområdes særlige natur og seværdigheder. For mange mennesker har dette land været det egentlige vedkommende i deres liv, det egentlige udgangspunkt for levet og lært, det, hvortil man stadig vender tilbage. Således også for digteren Thomas Lange, fra hvem udtrykket stammer.

I den gamle præstegårdshave i Ho blev der i 1930 rejst en mindesten med en buste af Thomas Lange, udført af billedhuggeren Becher Smith. På stenen læser man:

„Her fandt både Barnet og Digteren Eventyrets Land".

Hvem er denne Thomas Lange?

Thomas Lange blev født den 30. november 1829 i København, men var kun et halvt år gammel, da familiemæssige årsager bragte ham og hans mor til en morbroder, der var sognepræst i Ho.

Her knyttedes han så stærkt til omgivelserne, den ejendommelig storslåede natur mellem „Tavlebjerget i nord og Horns Bjerge i vest" at han følte det, som om han rykkedes op med rode, da han i elleveårsalderen kom til Ringkøbing, hvor plejefaderen havde fået kald. En tilsvarende fornemmelse havde han, da han et par år senere kom på latinskolen i Viborg, og det var først efter at han havde gjort den opdagelse, at naturen omkring den gamle domkirkeby i sit grundvæsen, ensomhed og storhed, var nær beslægtet med den natur, han var opvokset i, at han fandt sig til rette i de nye omgivelser.

Thomas Lange blev student i 1848, et bevæget år, men tidens nationale vækkelse gjorde ikke synderligt indtryk på ham, sandsynligvis fordi følelsen for hjemstavnen var stærkere udviklet hos ham end den egentlige fædrelandskærlighed.

Thomas Lange blev i 1857 teologisk kandidat, men gjorde aldrig brug af sin embedseksamen. Han var gennem arv økonmisk velstillet, kunne ikke tænke sig nogen art af vanetilværelse og ønskede derfor at leve en digters frie liv.

I 1858 debuterede Thomas Lange med nogle småskitser, men først i 1865 fik han sit egentlige gennembrud med „Æventyrets Land, et Billede af Livet og Naturen ved Blåvandshuk", hvor han giver et fint af-

stemt poetisk billede af barndomslandet, således som han ser det for sig i fjernhedens forklarede skær. Knud Thisenius, den gamle degn, der er hovedperson i fortællingen, forstås kun i sammenhæng med den omgivende natur.

I alle følgende bøger er hovedmotivet stadig bestemt af samspillet mellem mennesket og naturen, et forhold, der optog ham hele livet igennem. Således også i den efterfølgende skildring: DE FALDENDE BLADE.

Ønsker man at lære Thomas Lange nøjere at kende, da kan man søge hans udvalgte skrifter, der udkom 1906–07.

Thomas Lange døde i Lyngby, langt fra sit barndomsland, den 25. august 1887.

DE FALDENDE BLADE

(Et tidsbillede fra omkring 1870)

Af digteren Thomas Lange

Sidste efterår gjorde jeg en rejse til Jylland for at se, hvorledes landet – og da navnlig vestkysten – tog sig ud i den belysning.

Efter at have tilbragt natten i Varde begav jeg mig en oktober-morgen tidlig tilfods fra denne by ud imod sydvest, idet jeg ville anvende hele denne dag til at nå mit bestemmelsessted, en lille herregård, som er beliggende tre miles afstand fra Varde.

For desbedre at få tiden til at gå på denne lange og ensomme vandring havde jeg taget bøsse med, da der plejede at være god fuglejagt på denne årstid, og derfor var det heller ikke min agt at holde mig hele tiden på landevejen, medens jeg dog ligeså lidt ville strejfe så langt bort fra denne, at jeg ikke med bekvemmelighed kunne nå mit bestemmelsessted i ordentlig tid om aftenen.

Den første del af vejen indtil landsbyen Janderup er ganske særdeles øde, men her antager egnen et mere livligt præg, navnlig på grund af Varde år, der her ret anselig slynger sig gennem vidtstrakte enge, og man kan herfra overse dens bugtede løb næsten lige til dens udfald i

Ho bugt. Ikke blot for mennesker og huse havde denne del af min vej været øde, men også i henseende til fuglevildt, og ved min ankomst til Janderup kro havde jeg endnu slet ikke haft ild i bøssen. Herover beklagede jeg mig, da jeg sad ved mit måltid i kroen omtrent ved middagstid, men da forsikrede værtinden mig, at der „wa såmanne Hjejler, te de wa' grousom", – men så skulle jeg jo rigtignok gå derhen, hvor de holdt til, og det var just ikke midt på landevejen. Efter at have hvilet mig en timestid i kroen og efter at have erholdt de nøjagtige oplysninger om, hvor jeg med største sandsynlighed kunne træffe hjejlerne, begav jeg mig atter på vandring, og da jeg havde fulgt landvejen endnu et lille stykke og derpå var drejet i østlig retning ned over engene, varede det heller ikke længe, førend jeg kunne begynde at høre dem. Hjejlerne – dvs. brokfuglene – plejede nemlig om eftermiddagen og henad aften at samle sig i meget store flokke på tørre, med tuer opfyldte engstrækninger; her sidder de så tæt sammenpakkede, at de ser ud som en eneste sammenhængende masse, og under en meget højrøstet og munter passiar – aldeles forskellig fra de forunderligt melankolske og blide fløjtetoner, hvormed disse fugle om natten, når flokkene har opløst sig, og den enkelte sidder ensom på sin tue, glæder den vejfarendes øre.

At komme sådan en flok på skud er just ikke altid så let; thi vel sidder hele den egentlige masse fulkommen ubekymret og sorgløs, hengivende sig til den nævnte højrøstede, selskabelige glæde; men den er dog ikke uden beskyttelse, eftersom der i almindelighed til alle sider, i en ringe afstand fra den egentlige forsamling, er udstillet skildvagter, to eller tre, og disse forholder sig ganske roligt, tier stille og har øjnene med sig. Disse gælder det altså om at bluffe, når det skal lykkes at komme flokken på skud. Går man i sin uerfarenhed lige løs på den, letter den øjeblikkelig, hvorfor man som oftest nærmer sig på en lignende måde som den, katten bruger for at komme ind på en spurv – ad krog- eller snigveje og med en mine, som om man tænkte på alt andet i verden. Bærer man sig således ad, eller lader man f. eks., som om man er beruset, og nærmer sig i bugtninger og slingringer – snart gående lidt frem og snart trækkende sig lidt tilbage – da er det ikke vanskeligt at narre de troskyldige og nysgerrige fugle, som da formodentlig sidder i en dyb forudring over, hvad de ser, og derved glemmer at gøre anskrig i rette

tid. Også andre måder gives der, af hvilke man betjener sig for at bluffe vagterne; en af disse skal blive omtalt i det følgende:

Jeg nærmede mig da så stille som muligt efter lyden, som kan høres i temmelig betydelig afstand fra selve flokken, og snart opdagede jeg den kompakte masse på en noget ophøjet flade i engen; jeg nærmede mig endnu mere og opdagede dem, jeg antog for vagtposterne, der var udsatte på den ovenfor beskrevne måde. Men hvad enten jeg nu var altfor hidsig på grund af, at det var længe siden, jeg havde haft den fornøjelse af se en så stor mængde fugle samlet på et sted, eller der i dette tilfælde var andre, mig ubekendte vanskeligheder tilstede, – så bemærkede jeg med bedrøvelse, at vagterne begyndte at blive urolige og lette på vingerne, længe førend jeg med min temmelig kortrækkende doublet var kommet nær nok til at give ild: for sent kastede jeg mig ned i græsset for at berolige flokken, der måske netop fandt denne bevægelse særdeles mistænkelig, thi næppe havde jeg fået lagt mig, førend hele flokken fløj brusende i vejret, og efter at den – ligesom tvivlrådig – havde holdt sig nogle øjeblikke over stedet, trak den længere ud over engene. Dette havde nu ikke så meget at betyde, da jeg vidste, at de snart ville sætte sig igen, hvorfor det nu blot kom an på at holde øje med den, og det varede heller ikke længe, før jeg så den dale. Jeg fulgte langsomt efter, idet jeg iagttog den yderste forsigtighed for ikke at forskrække fuglene, og da jeg begyndte at nærme mig på skudvidde, gav jeg en fuld mand med så megen naturlighed, at deres hjerter bedåredes, og jeg opnåede at komme flokken på skud i sædet, dog i en temmelig stor afstand. Og da den nu for anden gang lettede, blev fire liggende tilbage som faldne for begge mine skud, som jeg affyrede på en gang.

Atter trak de længere ud over engene og følgelig længere bort fra vejen, og det var i en temmelig betydelig afstand, at jeg igen så dem dale ned. Nu kunne knebet med at agere fuld mand ikke længere bruges, og et andet måtte forsøges. Jeg så mig da omkring og var så heldig at opdage to køer, der stod tøjrede et godt stykke borte. Disse gik jeg da til, rykkede den enes tøjr op, tog det på så kort hold som muligt og førte dyret ret forud for mig, således at jeg var så meget som muligt dækket af det legeme, ned imod flokken. Dette kneb lykkedes også. De bemærkede kun koen, hvem de jo med rette anså for en fuldkommen

uskadelig person. De forholdt sig aldeles rolige og betragtede – sådan forkom det mig næsten – med et udtryk af velvilje eller behag den flegmatiske skabning, der med langsomme, værdige skridt og af og til baskende sig med halen nærmede sig til dem. Således dækket kom jeg lige ind på livet, og efter at jeg havde affyret begge skud så at sige lige i centrum af flokken, blev ikke mindre end otte tilbage, som aldrig mere kunne svinge sig op i den blå luft, aldrig mere sidde i det duftende enggræs eller opfylde den ensomme hede med deres natlige klagetoner.

Hvor flokken nu blev af efter denne tredie forstyrrelse, var det mig ikke muligt at opdage – så meget mindre, som de skudte fugle, hvoraf en del kun var kvæstede, gav mig nok at bestille i øjeblikket, og da de endelig alle var kommet i tasken, og jeg skulle til at se mig om efter min ko, da var denne ellers så godmodige skabning – sandsynligvis gjort vild af skudene, der affyredes lige bag dens øren, eller muligvis fornærmet over den anvendelse, jeg havde gjort af den – i de første øjeblikke slet ikke til at opdage. Endelig fik jeg dog øje på den langt ude i engene og desværre i modsat retning af den, hvor den egentlig hørte hjemme. Der kunne altså for det første ikke være tale om andet end at opfange flygtningen, og, da der ikke var et menneskeligt væsen at øjne på hele den ørkenlignende engslette, måtte jeg selv optage denne ikke videre behagelige forretning. Jeg styrede da kursen hen efter den og mente, at jeg kunne gå lige hen til den og tage den; men det var ikke langt fra – den lod mig komme sig ganske nær, men så satte den pludselig halen i vejret med udfordrende prust og løb en snes skridt eller mere bort fra mig; jeg indså da, at jeg måtte begynde en lignende jagt efter den som før efter fuglene, og efter adskillige frugtesløse forsøg, under hvilke den optrådte på en ligefrem skjælmsk eller gjækkende måde, hvorved jeg måtte forandre min tidligere anskuelse om køers forstand, var den tilsidst dog så skikkelig at lade sig fange. Men jeg havde nu et ganske godt stykke vej tilbage til dens kammerat og derfra et endnu langt større til landevejen.

Da jeg nåede denne, var det sent på eftermiddagen, jeg var allerede dygtig træt, og jeg havde endnu henved et par mil til mit bestemmelsessted. At gå tilbage til Janderup kro, hvor jeg måske vanskeligt kunne få nattelogi, havde jeg ingen lyst til; i byens præstegård havde jeg aldrig været, og nå mit bestemmelsessted i ordentlig tid var der ringe udsigt

til – jeg vidste da ikke ret, hvad jeg under disse omstændigheder skulle gøre. Imidlertid fjernede jeg mig langsomt fra skuepladsen for disse mine bedrifter, idet jeg dog allermindst havde lyst til at gå tilbage til Janderup, og håbede måske på at tilfældet ville tage sig af mig.

Som jeg sådan i min ubeslutsomhed gik hen ad den tunge, sandede vej, kom jeg pludselig Sørup præstegård ihu, hvor jeg havde været en eneste gang som barn, og jeg huskede godt at dette sted havde tiltalt mig på en særegen måde, skønt jeg nu ikke havde beholdt andet deraf i min erindring, end at der var en efter egnens forhold stor og smuk have samt en sø, der gik lige op til denne. Til præstegården antog jeg, at jeg omtrent måtte have en halv mils vej fra det sted, hvor jeg befandt mig, og i øjeblikket forunderligt grebet af dette halvforglemte barndomsminde fattede jeg pludselig den beslutning, nu efter så mange års forløb at se dette sted igen og bede om nattelogi der.

Jeg gik da noget raskere afsted som følge af denne bestemmelse, og idet jeg fæstede min tanke på hin længst forsvundne dag, dukkede efterhånden det ene træk efter det andet frem af erindringen, indtil et temmelig tydeligt billede såvel af præstegården som af dens omgivelser hævede sig frem for mig. Om præstegårdens beboere havde jeg derimod intet beholdt i min hukommelse.

Endelig, efter omtrent en halv times gang, kom jeg til en bivej, der løb af fra den egentlige hovedvej mod sydvest, hvilket det forekom mig, at jeg burde slå ind på, og da jeg havde gået nogen tid ad denne og stadig lidt nedad, se, da viste sig i det dybeste af sænkningen, kirken, præstegården, træerne og søen ganske således, som min erindring havde bevaret det. Det havde hele dagen været ganske stille med overtrukken himmel og meget mildt; ved middagstid havde solen vel et øjeblik forsøgt at trænge igennem, men havde kun formået at oplyse enkelte partier af landskabet med en bleg strejfende glans; så havde den atter trukket sig tilbage, som den følte, at til en sådan dag passede den ikke, og at dens nærværelse kun ville tjene til at forstyrre den ensgrå farvetones kvægende harmoni – sådan som en oktoberdag, og kun en oktoberdag, kan være: mild endnu af den svindende sommer, mørk og tungsindig, fordi døden er nær.

Da jeg drejede ind på bivejen, der gik lige i vest, var solen ved at gå ned. Horisontens skyrand glødede, og mørkerøde stråler skød sig der-

fra op mod himlen; men solen selv var fremdeles dækket. I dette skær, hvor lyset og mørket ligesom kæmpede med hinanden, gjorde skuet af den ensomt beliggende præstegård med sine gulnende træer og sin stille, spejlblanke, af lyng og lave klitter omgivne sø et indtryk af dyb fred og gribende alvor, der bevirkede, at sindet på en gang følte en længsel efter at dvæle på dette sted og en vis frygt for dets betagende magt. Langsomt nærmede jeg mig i det ene af hedevejens alendybe hjulspor, og ingen lyd hverken fjern eller nær forådte nærheden af mennesker eller deres færden – kun mine egne, uregelmæssige fodtrin i det tunge sand afbrød den højtidelige og tillige så trykkende ro.

Først styrede jeg min gang ned til søen, der – som alt bemærket – næsten gik lige op til haven, idet jeg tydeligt erindrede, at der her havde været en låge i havediget, gennem hvilken jeg var trådt ud på en lille dæmning, der strakte sig nogle alen ud i søen. Da jeg kom derned, fandtes dæmningen der endnu, men derimod intet dige mere, og jeg kunne derfor fra dette noget ophøjede sted se den største del af haven og en del af våningshuset. Men heller ikke herfra var et eneste levende væsen nogetsteds at øjne, og som betvungen eller fortryllet af den hele scene blev jeg stående på dæmningen, idet jeg forholdt mig lige så stille som alt omkring mig.

Når man træffer et sådant sted efter forinden lidt efter lidt ligesom at være blevet stemt i samklang med det, er det mærkeligt, hvilken ren og skøn glæde sindet da kan betages af ved at være blot modtagende, ved så at sige kun at føle sig som en slags harpe, i hvis strenge der gribes – sagte, rørende og mildt. Lige overfor alle andre fænomener medbringe vi vor personlighed, den, vi har erhvervet ved at leve, og indtrykkene, vi erholde af disse, er farvede af denne vor personlighed. Naturen virker derimod umiddelbart på selve naturgrunden i os, den, som er os medfødt, den, som vi ikke har erholdt ved at være blevne den, vi er, og derfor medføre de indtryk, som naturen gør på vort sind, altid en forunderlig følelse af barnlighed og af barnlige erindringers nærhed.

Stille som alt omkring mig stod jeg da der mellem have og sø. Da begyndte nu ved solnedgangen den dybe ro af og til at afbrydes ved et enkelt vindpust fra vest; først sås det langt ud på søen som en svag krusning, der langsomt nærmede sig ind mod landet, – hvor små bølger et øjeblik hævede sig rislende hen over den stenede bred, – og gik derpå

hen over haven og træerne, betegnende sin gang ved en sagte, hvislende lyd af de da i større mængde nedfaldende blade. Alt som solen sank dybere og dybere, blev der kortere mellemrum mellem disse enkelte vindpust, indtil de forenede blev til den sagte aftenluftning, der selv efter fuldkommen stille dage dog oftest ved solnedgang kommer ind fra havet i disse egne. Og da forenedes også lyden af de små bølgers klang og af de faldende blade og blev til en sammenhængende melodi, der snart hævede sig som i fuldere toner og snart igen sank hen i en næppe hørlig, åndeagtig hvisken, – som var det selve dette ensomme steds genier, der gennem disse toner søgte at tolke en dunkel kærlighed eller smerte.

Medens denne sagte åndesang syntes at lyde fra jord og luft, forlod jeg søen og gik langsomt op mod våningshuset gennem haven. Jo længere jeg kom ind i denne, des højere og mere ensformigt lød de hviskende stemmer: uafbrudt og fra alle havens mange træer faldt de gule blade til jorden. Hvor ofte havde jeg ikke før set dette syn og hørt denne lyd, men aldrig – forekom det mig – så sælsomt som på dette sted, i denne aften. Jeg var jo så ofte gået i en have eller skov ved løvfaldstid og havde set bladene falde så fra et og så fra et andet træ, snart i større og snart i ringere mængde og så igen i længere tid slet ingen; men her var det, som om der lå en given befaling til grund, eller som om træerne handlede ifølge en fælles overenskomst eller sympati. Det var, som om hele haven var opfyldt af et sælsomt liv, af en forunderlig drømmeagtig sorg, af en dunkel, smertefuld følelse, som den fortolkede ved denne blide, uafbrudt hviskende klagelyd fra alle sine træer.

Betaget af forundring standsede jeg stundom og lyttede efter, så gik jeg igen et par skridt og stod så atter stille; imidlertid var jeg dog på denne måde kommet op i nærheden af huset.

Da så jeg et underligt syn.

Partiet foran havestuedøren optoges af en med vissent græs bevokset plæne, og midt på denne stod – en høj, kvindelig skikkelse med hovedet bøjet og vendt ind imod huset, med halvt udbredte arme, i den yndigste stilling, svævende og let, som en sorgens eller trøstens engel, der lige var dalet ned fra himlen, og hvis luftige gevandt endnu bølgede sagte omkring hende.

Ja, ganske således viste dette syn sig for mig i aftendæmringens usikre lys, og selv efter at jeg ved hurtigt at nærme mig nogle skridt hen derimod havde overbevist mig om, hvad det var – et enligt stående birketræ, – så var dets stilling og åndeagtigt – svævende skikkelse dog endnu så ligt med det skønne billede, som ovenfor er beskrevet, at denne illusion næsten ikke var til at forjage.

Og jeg så, at også fra dette dejlige træ faldt de fine, gule blade uafbrudt og stille til jorden: længe ville det vel ikke varer, før det med resten af sin løvklædning ville tabe sin luftige krone og sit bølgende gevandt og de fra hovedstammen udgående grenes yndige runding – for måske aldrig mere at frembyde netop dette dejlige skue.

Jeg var jo nu sågodtsom lige udenfor husets vinduer; men dog hørtes endnu ikke den mindste lyd – det var, som om alt derinde hvilede i den samme forstenede eller fortyllede tilstand som udenfor.

Idet det ikke var langt fra, at jeg selv befandt mig i en lignenede tilstand, måtte jeg ligesom overvinde mig selv for at gøre en ende derpå, og lyden af mine skridt, da jeg betrådte stentrappen foran indgangen, og den sagte hvinen eller knagen, der trods al anvendt forsigtighed dog opstod, da jeg åbnede døren, påvirkede mig uhyggeligt og forekom mig næsten som en vanhelligelse af stedet. Jeg stod nu i havestuen og var da således kommet under tag i selve huset; men fortryllelsen veg dog derved endnu ikke, thi intet menneske fandtes i værelse, og den sammen stilhed herskede fremdeles. Jeg gik nogle gange frem og tilbage i den smukke og rummelige stue, derpå tog jeg uvilkårligt geværet ned fra skulderen og satte det tilligemed jagttasken hen i en krog – jeg tror, fordi jeg i øjeblikket ligesom følte en vis skyhed for i dette ensomhedens hjem at blive set med disse attributer fra den rå og larmende verden. Værelset havde to døre foruden den, ad hvilken jeg var kommet ind, hvilke jeg vekselvis betragtede, mens jeg gik frem og tilbage; endelig vovede jeg ganske sagte at banke først på den ene og så på den anden, men intet „kom ind" lød ud til mig fra nogen af dem. Da åbnede jeg på lykke og fromme en af dem, og da så jeg atter et underligt syn.

I det dæmrende skær fra de endnu svagt rødmende aftenskyer sad en mand ved en seng; hans hoved, der var dækket af et svært, sort hår, var bøjet dybt nedad og understøttedes i denne stilling af hans hænder, hvilke tillige skjulte han ansigt. I sengen, ved hvilken han sad, hvilede

en ung og dejlig, men overordentlig bleg kvinde så ubevægelig og stille, som om hun sov, eller som om hun var død.

End ikke nu var min ankomst bemærket: thi den siddende mand forandrede ikke sin stilling ved min indtræden; først da jeg – uden ret at vide, hvad jeg skulle sige eller gøre, og forunderligt betaget ved således at have trængt mig ind i smertens eller dødens helligdom – atter begyndte at trække mig tilbage og derved kom til at støde hårdt an mod dørtærskelen; først da tog den sørgende hænderne fra sit ansigt og så på mig med store, alvorlige øjne. Uden at sige et ord nikkede han til mig, idet han langsomt rejst sig og gik hen imod mig, der var blevet stående på tærskelen; derpå førte han mig tilbage til havestuen ved at lægge sin hånd på min arm, og da vi begge var kommet derind, lukkede han døren på klem mellem værelserne.

At det var præsten selv, var mig straks klart af noget på en gang mildt og ærværdigt, der lyste over hans skikkelse; men iøvrigt vidnede et fremtrædende udtryk af djærvhed, hans store hoveds kraftige hårvækst og hele hans faste, noget lavstammede figur, – hvorved han uvilkårligt mindede mig om et egetræ, – mere om en vældig jægers eller krigsmands natur. Hvorfor jeg også, da det senere blev mig sagt, at han med stor hæder havde tjent som frivillig blandt de såkaldte herregårdsskytter i krigen 1848–50, hørte dette som noget, der på en måde fulgte af sig selv.

Da han var kommet frem i midten af værelset, rettede han sin endnu sammensunkne skikkelse, trak vejret dybt og rystede nogle gange med sit hoved, hvorved det svære hår bølgede som en løvemanke om hans nakke; derpå gik han hen og åbnede fløjdørene ud til haven, trådte udenfor på stentrappen og blev en tid lang stående der ganske ubevægelig, idet han dog vedblev at trække vejret så tungt, at jeg i den dybe stilhed tydeligt kunne høre de enkelte åndedrag. Endelig trådte han atter indenfor døren, gik hen til mig, som stod midt på gulvet, tog begge mine hænder mellem sine og sagde med dyb og klangfuld stemme:

„Hvem De endogså er, min kære ven (thi jeg mindes ikke at have set Dem før, men måske har jeg det dog, og i så fald beder jeg Dem om undskyldning), så takker jeg Dem, fordi De kom og vækkede mig af en tilstand, hvori ingen kristen og mindst en kristelig præst bør hensynke! . . . Og dog . . . hun var min eneste datter, hun som hviler der-

inde, og hun var så elskelig og god . . . og hun døde i dag . . . i morges . . . i denne samme dag; . . . thi det er jo dog aften nu, ikke sandt? og ikke morgen igen? . . . Alt er ligesom gået i stå for mig, og ingen er kommet til mig den hele dag".

Bevæget ved hans sorg og hele personlighed gengældte jeg hans venlige håndtryk, sagde dernæst, hvem jeg var, og at jeg vistnok var ham ganske ubekendt, men at jeg i tillid til vesteregnens bekendte gæstfrihed – og måske tillige, fordi jeg engang som barn havde været der – var tyet til præstegården for at bede om nattelogi der, da det var blevet for silde for mig at nå mit bestemmelsessted; – men at jeg naturligvis, hvis jeg havde haft nogen anelse om, hvad der var sket, ikke ville have betrådt hans hus, og at jeg nu ville drage bort igen i håb om, at han ville tilgive min påtrængenhed og mit ubetimelige komme.

Medens jeg talte således til ham, var han forblevet stående foran mig, idet han så længe og vist på mig; endelig sagde han:

„Hvis det ikke er Dem selv uhyggeligt at være i et hus, hvor der er en død . . . et lig . . . ja, et lig . . . så bliv kun denne nat!".

„Uhyggeligt?" – svarede jeg – „hvorledes skulle det yndige og venlige billede, som jeg så derinde, kunne være uhyggeligt for noget menneske? Mig forekommer det tværtimod, som om en engel har taget sit flygtige bo i dette hus og opfylder alt med sin fred".

„Ja, De har ret! Så er det, så er det i sandhed. Hun var som en venlig engel i al den tid, hun levede, og nu er hun en forklaret ånd, der helligere dette hus!".

Da han havde sagt dette, gik han nogle gange frem og tilbage i stuen. Derpå bad han mig tage plads og hvile mig, da jeg jo måtte være træt af den lange vandring, hvorpå han forlod mig. Jeg satte mig da ved et af vinduerne og gav mig i den dybe stilhed til at lytte efter den bortgåendes trin, hvilke jeg kunne høre tabe sig i en betydelig afstand i forbindelse med lyden af de døre, han efterhånden åbnede og lukkede på sin vej. Endelig forstummede også denne lyd indtil det sidste, og alt blev nu atter en tid lang så stille som graven. Men da begyndte det ligesom uddøde hus dog efterhånden at yttre tegn til et tilbagevendende liv; thi sagte skridt og hviskende stemmer syntes at nærme sig fra forskellige steder i det fjerne, indtil de hørtes inde fra værelset, hvor den unge pige hvilede, samtidig med, at et stærkt lysskær skinnede

ind til mig fra den på klem stående dør. Mange lys var nu tændte derinde, og nattevagten hos den døde begyndte. Endelig kom præsten selv tilbage med lys og fulgt af en pige, der bar noget dækketøj, og medens han atter gav sig til at gå frem og tilbage på gulvet, dækkedes bordet, og et måltid sattes frem, af hvilket han dog selv intet nød, hvorimod jeg efter hans opfordring satte mig ved bordet og spiste og drak, men uden at nogen af os fremførte et ord, så længe dette stod på.

Da jeg havde endt mit måltid, satte præsten sig hen i sofaen hos mig og lagde sin arm omkring min skulder, og sådan sad vi nu en tid lang, men fremdeles i dyb tavshed.

Jeg forstod jo godt hans tilstand. Opfyldt af sin store sorg og kun af den, var han dog ikke endnu i stand til at tale om den, skønt hans natur trængte dertil og sikkert ville føle nogen lindring derved; thi trods eller bitterhed lod det ikke til, at der var spor af i hans på en gang så mandige og barnlige sind. Af den grund fandt jeg det rigtigst at tale med ham om, hvad der opfyldte ham, og kun herom, men – som jeg håbede – tillige på en sådan måde, at det mildnende og forsonende derved skulle komme ham nærmere. Derfor tog jeg således til orde:

„Jeg sagde før, at om jeg havde anet, hvad der var sket, da var jeg ikke kommet herind; men da talte jeg ikke ganske sandhed. Thi fra det øjeblik, jeg stod ved søen, og især da jeg kom ind her i haven, anede jeg noget lignende, var der noget, som forberedte mig på, at noget sådant kunne være sket her på stedet . . . Har De ikke lagt mærke til, hvor underligt bladene falder i denne aften?".

„Nej" – svarede han, uden at ytre tegn til nogen forundring over dette mit spørgsmål, – „det har jeg ikke. Jeg har den hele dag siddet i den tilstand, hvori De fandt mig ved Deres ankomst".

Da han havde sagt dette, rejste han sig fra sin plads, gik hen og åbnede døren til haven og trådte atter ud på stentrappen; jeg havde ligeledes rejst mig og fulgte med ham derud.

Det var nu ganske mørkt. Aftenluftningen fra solnedgangen var gået fuldstændig til hvile, og ikke det svageste vindpust åndede os imøde, da vi stod der på trappen – ikke desmindre lød fremdeles den samme hviskende eller sukkende lyd over hele haven: endnu faldt bladene uafbrudt til jorden fra alle havens træer.

Vi stod en tid lang og lyttede som i drømme dertil.

Da sagde præsten med sagte røst:

„Ja, hvis noget sørger over hende her, da er det ikke uden grund; thi kan et menneske være rodfæstet som en plante i den moderlige jord, på det sted, hvor solens lys og varme første gang frydede den spæde, da var tilvisse hun rodfæstet her!".

Jeg fortalte ham da tillige om det dejlige syn, birketræet på plænen havde frembudt, da jeg ned fra søen kom gående op imod huset.

Hertil bemærkede han i begyndelsen intet; men da han efter nogen tids forløb vendte sig om imod døren for at gå ind igen, lagde han sin hånd på min arm og sagde:

„Det var det træ, som hun mest elskede, det, vi især kaldte hendes træ, jeg tror, vi syntes, det lignede hende selv, og mange gange har jeg stået her i havestuen og set hende som barn lægge sin friske kind til dets hvide stamme og hørt hende tale til det og ligesom lege med det . . . andre venner og kammerater havde hun ikke i nærheden".

Atter tog vi begge plads i sofaen. Døren til haven var forblevet stående åben, da det jo var blikstille og luften endnu næsten sommerlig mild. Lysene på bordet foran os brændte med så rolig en flamme, at man ikke skulle tro, at den friske luft havde umiddelbar adgang til værelse. På andre steder i landet er det jo ikke så mærkværdigt, når det engang imellem er stille, skønt Danmark vistnok er et af de lande i Europa, hvor det blæser hyppigst; men her på vestkysten, så nær det urolige hav, har en fuldkommen stilhed – ganske i og for sig selv – noget fængslende eller betagende ved sig.

Da præsten atter sad ved min side, og jeg betragtede hans ansigt, lagde jeg mærke til, at der var kommet mere bevægelse i dets træk, og at dets præg af dyb smerte, hvormed jeg hidtil havde set det, ligesom havde begyndt at vige noget for et udtryk af stille opløftelse eller et vist sværmeri; de fine fibre om hans mund vibrerede af og til, og det lod til, at han bad eller talte med sig selv, hvoraf jeg sluttede, at hans sindstilstand nu var således, at han snart af sig selv ville begynde at give sin stemning luft. Jeg forholdt mig derfor tavs. Omsider vendte han sig også om imod mig, så mig en tid lang ind i ansigtet og sagde:

„Vi to har aldrig set eller i det mindste ikke kendt hinanden eller talt sammen før i dag, det er vist, og dog har jeg en følelse, som om jeg i længere tid havde kendt Dem . . . men måske kommer det deraf, at der undertiden er noget, ikke i Deres ansigt, men i Deres væsen eller

tale, der minder mig om min datter. Hun og De var vist beslægtede naturer".

„De ved jo, kære hr. pastor," svarede jeg hertil, „at jeg er opfødt her i nærheden, i den selvsamme natur som hun, og „kan et menneske være rodfæstet ligesom en plante i den moderlige jord, på det sted, hvor solens lys og varme første gang frydede den spæde" – som en god mand sagde for lidt siden – da er tilvisse også jeg rodfæstet her!".

„Ja, vistnok!" sagde han, idet han betragtede mig med et forunderligt og venligt smil, „hun og De ville have holdt af hinanden".

„Sig ikke det" – sagde jeg – „stærkt beslægtede naturer frastøder undertiden hinanden".

„Hun frastøder ingen!" sagde han mørkt, og en pause opstod, i hvilken de faldende blades musik atter lød tydeligt ind til os fra den mørke have. Ved at lytte til denne dulmende lyd genvandt hans ansigt efterhånden sit milde og bevægede udtryk, og han vendte sig atter om til mig, som om han ventede en anledning til pány at udtale sig.

„Hvor gammel var hun?" spurgte jeg sagte.

„I næste måned ville hun have fyldt sit attende år", svarede han i samme tone, og han tav atter en tid lang; dog vedblev hans læber at vibrere sagte, som om ordene ligesom kæmpede med dem for at komme frem. Og omsider begyndte han også at tale igen med dæmpet røst:

„Ja, atten år ville hun have fyldt i næste måned, den fjerde november. Hun blev født samme år, jeg som præst kom hertil, i to og halvtreds, og hendes fødsel kostede hendes moder livet. Intet barn kunne være sundere og kraftigere, end hun var omtrent til sit syttende år; men da begyndte hendes bryst ag blive svagt, og det var af brystsyge, at hun døde . . . Hvorledes kunne hun dø deraf? . . . Ser jeg ud til at have denne sygdom?" – og han lagde sin hånd hårdt mod sit brede, hvælvede bryst, hvor det gav en lyd, som havde han slået på jern, – „og min kone . . . hun døde i sin ungdoms fulde kraft og blomstring og havde aldrig før lidt af nogen svaghed! . . . Men det er vor synd . . . vor egen eller vore forfædres synd, der er skyld deri, der er skyld i al sådan sygdom, som vi ikke kunne begribe nogen grund til . . . tror De ikke?".

„Det ved jeg ikke", svarede jeg, „derover har jeg aldrig tænkt; snarere ville jeg tro, at dette ensomme og så tungsindige sted har tæret på hendes liv".

„Men hun elskede jo dog dette sted så inderligt", indvendte han.

„Netop derfor!", svarede jeg.

„Ja, jeg forstår Dem nok", sagde han grundende, men med hende forholdt det sig dog ikke som med så mange, der er opfødte på ensomme steder under så alvorlige omgivelser som disse, og som med al deres hu og tanke drages mod det hemmelighedsfulde liv i naturen, hvilke da på en særegen, rørende måde forstå dette dunkle liv og leve med det, men som derfor også så ofte – ret som om der ikke kan skænkes mennesket en rig gave uden i forbindelse med en tilsvarende mangel – er forunderligt kolde lige overfor mennesker og deres ve og vel og gerne have noget sky eller sørgmodigt i deres væsen, fordi de selv følte denne mangel på varme som et savn i deres sjæl. (Thi er dog ikke mennesket den sande genstand for et menneskes kærlighed? Forenes ikke hos mennesket den frie, bevidste ånds herlighed med det samme hemmelighedsfulde liv, der taler til os gennem naturen? . . .)

Men således forholdt det sig ikke med hende! Hende havde Herren givet alt! I hende klang alle strenge fuldt, harmonisk og rent. Hun forstod og elskede sit fødesteds natur og følte sig på det dybeste rodfæstet deri, men hun elskede også alle mennesker, som hun så og kendte, af hele sit barnlige sind og åbne frimodige hjerte".

Da sagde jeg:

„Hvad De ytrede før, at de, hvem naturen tiltrækker på denne måde, som oftest lide af mangel på varme ligeoverfor mennesker, det er mærkværdigt sandt. Sådanne mennesker foretrækker den vilde mark og skov og lyden af en tordenbyge eller en nordveststorm for menneskers selskab og tale".

„De gøre så", sagde han dæmpet.

„Men da må De sikkert selv have følt dette, siden De kan vide og sige det således", bemærkede jeg hertil.

„Jeg har så", svarede han stille, „men – hun og hendes moder lærte mig at elske mennesker!".

Lidt efter sagde han:

„Jeg har spurgt mig selv, da jeg sad ved min datters dødsleje, hvorfor sådanne mennesker, der er så meget for andre, skulle dø i deres tidlige ungdom, og jeg vidste intet at svare derpå; men måske er det, for at vi, som elske dem, og som ved dem have lært at elske vore brødre

og søstre, skulle bevares fastere i vor kærlighed, ved at de efterlade deres rene og elskelige billeder i vore hjerter – renere og elskeligere, fordi døden fremstiller dem for os i usigelig herlighed, i forklaret glans".

Han tav en tid lang, stærkt bevæget. Endelig optog han atter af sig selv tråden i sin afbrudte beretning og fortsatte således:

„Hun blev straks så angrebet, at lægen erklærede hendes sygdom for livsfarlig, og han sagde, at alene opholdet i en mildere luft kunne redde hende fra døden, da det var et barsk klima her ved havet, som hun ikke kunne tåle, – hvad der forekom mig ganske urimeligt; thi skulle et menneske ikke fortrinsvis kunne tåle sit fødesteds klima? Alligevel vedblev han med stor bestemthed sin påstand. Jeg rejste derfor noget efter nytår ned til Neapel med hende, skønt hun så såre nødig ville bort fra sit hjem; hun erklærede, at hun vidste, at hun ikke kunne forstå det fremmede lands natur eller dets mennesker, og hun mente hermed ikke dets sprog alene – og at hun ville dø af hjemve. Alligevel bekvemmede hun sig dog dertil på grund af sin store kærlighed til mig, og da jeg bad hende så meget derom, og hun glædede sig endog som et barn til rejsen, da det endelig var kommet så vidt. På hele rejsen derned var hun rolig og tilfreds. Jeg blev hos hende i Neapel et par uger, i hvilken tid hun fremdeles var glad og lykkelig, – ja, det lod endog til, at hun i legemlig henseende alt havde bedret sig betydeligt, og jeg forlod hende med det bedste håb.

Men – hvad hun selv havde haft en tydelig forudfølelse af og tit nok sagt, det skete. Da hun havde været der henved tre måneder, blev hendes sind grebet af den sælsomme sygdoms hele magt, som kaldes hjemve, og som især de er udsatte for, som er født på de mest ensomme steder. En følelse af, at hun ligesom var rykket op og savnede fodfæste, betog hende ganske, og hun skrev mig de mest rørende breve til, hvori hun bønfaldt mig om at komme og hente hende hjem, da hun ellers ville dø af længsel i det fremmede land. Hun skildrede, hvorledes hun var blevet ond og uretfærdig, hvormed hun mente, at hun ikke var istand til at påskønne de gode og venlige mennesker, hos hvem hun var i kost, eller glæde sig ved landets natur, – ja, det var især denne, hvoraf hun i sin dybe længsel efter hjemmet følte ligesom en pine, og som hun tilsidst aldeles ikke kunne tåle at se. – Hvad skulle jeg under sådanne

omstændigheder gøre? Selv havde jeg aldrig kendt denne sinds- eller hjertesygdom, da jeg på den temmelig korte tid nær, som medgik til min rejse til og fra Neapel og mit ophold i denne by, aldrig havde været udenfor mit fødeland. Men forstå den, det kunne jeg jo godt. Og at ethvert ord i hendes breve var sandt og fuldt ment, og at hun virkelig ville dø af hjemve, hvis hun skulle blive der, – det følte jeg – derom kunne der ikke være tvivl! – Jeg rejste da atter til Neapel nu i foråret, i slutningen af maj, og jeg fortrød det i sandhed ikke; thi aldrig har jeg set et menneske blive så glad, som dette mit elskede barn blev, da hun så mig igen og hørte mig tale, og hun sagde i sit hjertes dybe glæde og rørelse ord, som jeg aldrig glemmer. „Ikke blot du selv er nu hos mig", – ytrede hun blandt andet, – „men med dig er det mig tillige, som om en del af mit hjem er kommet til mig".

Men da jeg så senere, efter at hun var blevet noget roligere, spurgte hende, om hun da troede, at hun kunne blive der noget længere, hvis der muligvis på grund af disse omstændigheder blev bevilget mig en længere fraværelse fra mit embede, og jeg således kunne blive hos hende, – da sænkede hun sit hoved og sagde frygtsomt og stille: „Nej, jeg tror det alligevel ikke. Nej, hjem! hjem!".

I det par dage, jeg denne gang opholdt mig i Neapel, var hun vel meget glad ved mig, men dog af og til ligesom lidt urolig, – som om hun endnu ikke ret af fuldt hjerte turde hengive sig til den vished, at hun virkelig skulle komme hjem. Men fra det øjeblik, hun sad ved min side i kupeen og så, at det nu virkelig gik mod nord, da – og først da – var hjemveen som med ét forsvunden, og som en fugl, der var sluppet ud af buret, jublede hun fra morgen til aften af henrykkelse ved alt, hvad hun så – men det var, fordi alt nu viste sig for hende i hjemmets lys, i det skær, hvormed dette steds blege sol som oftest skinner!

At se hende efter hjemkomsten gå omkring og hilse på alt; at se hende stå under birkens nyudsprungne løvtag og lægge sin nu så blege kind til dens hvide stamme, som hun så tit havde gjort som barn; at se det blik, hvormed hun genså omgivelserne, søen, hedebakkerne og klitterne på dens modsatte side, og vor pragtfulde aftenhimmel, når den nedgående sol skyde sine sidste stråler op igennem havtågen og forvandle den vestlige himmel til et tempel af dunkelrøde søjler; og at se hendes glæde, hver gang en af sognebeboerne, med hvem hun endnu

ikke havde talt, kom for at hilse på hende – derom vil erindringen aldrig ophøre at kaste sin vemodige glans over dette sted og over mig!".

Efter disse ord tav han, og det syntes, at han ikke var oplagt til videre meddelelse. Omsider rejste han sig og gik hen og lukkede døren til haven, hvorpå han atter vendte tilbage og sagde:

„Men det er nu silde. Om De så synes, vil jeg vise Dem Deres soveværelse".

Derpå tog han det ene af lysene, gav mig det andet, åbnede en dør og begyndte at gå sagte opad en trappe, der førte til et værelse lige ovenover havestuen. Jeg fulgte ham, ligeledes så lydløst som muligt. Men da vi vare ankomne i dette værelse, gjorde han dog ikke mine til straks at forlade mig; da han var kommet frem midt på gulvet, blev han en tid lang stående ganske stille med lyset i hånden, idet han betragtede omgivelserne med et underligt fremmed blik. Endelig vågnede han ligesom af drømme og sagde:

„I dette værelse blev hun født; på disse vægge og på disse gamle malerier, som hun holdt så meget af, og som hang her fra min formands tid, havde hendes øjne hvilet i hele hendes opvækst, indtil hun begyndte at blive syg, og hun fik sit værelse nedenunder".

Derpå satte han sit lys på bordet og gav sig – som før – til at vandre frem og tilbage på gulvet. Jeg havde da, som det forekom mig, ingen grund til at tilbageholde en bemærkning, hvortil fortællingen om hans datter havde givet mig anledning, og da jeg havde stået en kort tid og set på hans tavse vandring, gik jeg hen til ham, berørte hans arm og sagde:

„Ja, kære har pastor! men det forekommer mig dog, som om den formodning, jeg ytrede før, at dette så tungsindige sted muligvis havde tæret på Deres datters liv ikke er blevet gjort usandsynlig ved den skildring af hendes natur, hvormed De nu har glædet mig. Jeg betvivler ikke, at hun var en så kærlig og tillige en så åben og frimodig natur, – hendes ædle og yndige ansigt, som jeg jo ufrivilligt kom til at betragte nogle korte sekunder, tyder så ganske derpå, – men jeg tror desuagtet, at dette sted har fyldt hende med den tungsindige længsel, som sådanne omgivelser som disse så let vækker i det modtagelige sind, og derved tæret på hendes liv. Har et menneske fået denne dybe sympati for naturen, kan der være noget fortærende i denne følelse, fordi der

ingen ret personlig meddelelse kan finde sted, og fordi hans hjerte derfor ikke kan tilfredsstille i det dybeste derved, – som De selv før antydede. Alene kunstneren og digteren, der formår ligesom at levendegøre naturen og derved på en måde at tvinge den til personlig meddelelse – og kun hos ham kan denne følelse findes harmonisk og kvægende, fordi den hos ham bliver til mere end en ubestemt, vemodig dragende længsel, fordi den hos ham kommer til sin ret. Naturen taber derved sin dæmoniske magt over ham, fordi han, på samme tid som han føler sig dybt og inderligt beslægtet med den, tillige føler sig den overlegen og formår ligesom at forklare eller frigøre dens ånd, hvad naturen netop forlanger af den, hos hvem den vækker sin længsel.

Bliver maleren, digteren eller tonekunstneren grebet af længsel efter den plet af jord, hvormed han føler sin egen natur dybest i slægt, – – hvad gør han så? Han maler eller skildrer i ord eller toner dette sted, de træer, det hav eller den sø, og hvad han da har skildret – dreven af denne længsel – det er stedet selv i hele dets ejendommelighed, det vil sige: dets ånd, for hvilken netop han har fået øje og hjerte, og som nu ved ham er blevet frigjort. Og han er da istand til at føle fuld kvægelse og tilfredsstillelse, thi det, han har skabt og nu har for sig, er noget virkeligt, noget personligt, er så at sige naturens ånd, med hvilken han kan omgås og tale og derved mætte sin længsel.

Men forstår et menneske ikke dette, da kan netop det sted, som han elsker højest, få en dæmonisk magt over hans sind, gøre ham grublende, medens han dvæler hos det, og drage ham til sig stærkere end alle andre magter på jorden, når han er fjernet derfra, – og efter hvad De har sagt om Deres datters følelse af at være på det dybeste rodfæstet her, så tror jeg, at det nærmest var denne følelse, som drog hende tilbage fra det fremmede land og derved på en måde var skyld i hendes død, hvis hun nemlig kunne have erholdt sin sundhed igen ved at forblive i det mildere klima".

„Ja, De mener hendes hjemve?" spurgte han.

„Ja", svarede jeg, „jeg mener hjemveen; men hvorefter er det egentlig, at sindet længes, når det er grebet af denne sygdom? – Sagde Deres datter ikke, da De spurgte hende, om hun da kunne udholde at blive der længere, hvis De forblev hos hende: „Nej, jeg tror det ikke alligevel. Nej! Hjem, hjem!". Og således svarede hun, fordi det, der drog hende

tilbage hertil, det var ikke så meget længsel efter hendes fader, hendes veninder eller venner, som det var længsel efter dette steds natur, eller denne plet jord, efter denne have, disse træer, denne luft og de skyer, der svæver over dette sted, efter stille og blide dage her, efter storm-, slud- og tågefulde dage her, efter vindens susen i disse træer og efter denne indesluttede hedesøs forunderligt dragende blik.

Alt dette havde taget hendes sjæl fangen på grund af en hemmelighedsfuld forbindelse mellem den natur, der var i hende selv, og den natur, hvori hun her er opvokset, mellem hvilke en gensidig tiltrækning har fundet sted. Nogle mennesker føler meget stærkt denne tiltrækning, andre føler den mindre, mange slet ikke; hvorfor det er således, ved jeg ikke, men det er således".

„Ja", sagde han grundende og ligesom talende med sig selv, „der er sådanne mennesker, som har en dyb naturgrund i sig, mennesker, der ved noget uforklarligt, der er over dem, minde os om den vårgønne skov, den stille hede, den smilende sø eller det friske hav . . . og skønt hun var så venlig og kærlig, som et menneskehjerte kan være, var hendes dybeste grundstemning dog alvorlig, i samklang med dette sted".

Da han havde sagt disse ord, tav han, og det forekom mig, at der malede sig et mere smerteligt udtryk på hans ansigt, end der havde været, forinden jeg gjorde disse sidste bemærkninger. Jeg begyndte derfor at føle mig noget mismodigt stemt – så meget mere, som jeg måtte sige til mig selv, at mine sidste ytringer vistnok ikke ganske var egnede til at bringe det milde og forsonende nærmere til ham, hvad det jo dog havde været min hensigt om muligt at bidrage til. Jeg vendte mig derfor tvivlrådig fra ham og gik hen og stillede mig ved det ene af de åbentstående vinduer og så ned i haven.

Det var endnu fuldkommen stille, men ikke så mørkt som tidligere; himlen havde klaret sig noget, og haven var nu oplyst af et svagt måneskær, i hvilket de nærmeste træer utydeligt kunne ses: disse så ud til at være næsten afbladede, dog lød de faldende blades hvisken endnu over hele haven.

Da jeg havde stået der en tid lang, holdt præsten op med sin vandring, kom hen til mig og stillede sig ved min side i det andet åbentstående vindue, og således stod vi længe, uden at nogen af os talte et ord.

Medens vi således stod og lyttede som til nattens stemmer, var de fal-

dende blades hvisken stundom den eneste lyd, der hørtes; stundom blandedes denne lyd med bløde, vemodige fløjtetoner fra søen, hvor hjejlen nu sad ensom på sin tue og sang sin natlige sang – og stundom blandedes med disse toner en sælsom klynken eller hvinen, som af fjerne, forbitrækkende fugles vingeslag.

Således vedblev disse stemmer at veksle, og vi stod som i drømme og lyttede dertil.

Da forekom det mig på en gang, at alt tav, såvel i haven som ved søen og i luften, og den dybeste gravstilhed herskede. Det sidste blad var nu faldet til jorden, og de nærmeste træer strakte deres nøgne grene op i den stille luft.

Men som jeg da stod og undredes og næsten skrækkedes ved denne dumpe, uendelig ro, forekom det mig, som om en sælsom, opløftende genklang af alle disse toner pany begyndte at lyde, – nærmede sig os ganske nær, ja syntes endog en tid lang ligesom at fylde værelset, hvori vi var, som klare, blide og jublende akkorder, der lidt efter lidt aftog, ligesom spredende sig om os eller hævede sig opad, indtil de endelig ganske forsvandt.

Da den sidste af disse toner var ophørt at klinge, vendte præsten sit ansigt om mod mig – det smertefulde udtryk var ganske forsvundet, hans ansigt så ud som forklaret, og tårerne randt ham ned ad kinderne. Hans mund bevægede sig, som om han ville tale, men ingen lyd kom over hans læber; kun vedblev han at stå og se frem for sig.

Da hviskede jeg:

„Måske . . . måske var det svaner, der trak henover os?".

„En svane! – Ja, tilvisse!".

Og han så på mig med det forhen omtalte, så forunderligt milde og venlige smil, tog så sit lys og gik stille bort uden at sige et ord mere.

INDHOLD:

Marsken – dens digtere og digtning
af Henning Vejrup 9

Skoleledere ved Varde skole
af fhv. stadsskolelnspektør Vagn Agerschou, Varde..... 30

Erik Hansen – en vestjysk maler
af forfatteren Ulf Gudmundsen, Fanø 40

Æ Slaver – genfortalt på vestjysk buendmål
af J. Carl Christensen 45

3 digte af Peter Vejrup 48

En tilflytter
af J. Finn-Jensen, Varde 52

Nørholm i torneroseslummer
af Viggo Hedegaard Thomsen, Ribsskov 55

I skolens tjeneste
af fhv. overlærer Jenny Christensen, Varde..... 59

Oksby og Blåvand fra ældre tid op til vore dage
af fhv. strandfoged Hans Cornelius Jensen 62

Eventyrets land
af forfatteren Thomas Lange 68